HADSEREG

A BÉKE VÉDELMÉBEN

VÁRADI GYÖRGY

HADSEREG A BÉKE VÉDELMÉBEN

VÁRADI GYÖRGY

HADSEREG A BÉKE VÉDELMÉBEN

MAGYAR—SZOVJET BARÁTI TÁRSASÁG
1973

Hadsereg... A háborúval együtt született, mint a fegyveres harc megvívásának eszköze. Az emberiség történetén végigvonuló véres háborúk milliók pusztulását okozták, az alkotó munka nagyszerű eredményeit, a kultúra, a művészet és a tudomány pótolhatatlan értékeit semmisítették meg, a társadalmak hatalmas energiáit kötötték le. A háború kísértete nemzedékek százait tartotta rettegésben. A tudomány és a technika legjelentősebb alkotásait évezredek óta a háború és a hadsereg szolgálatába állítják. A fegyverzet és haditechnika fejlődésének következményeképpen napjainkban a háború pusztításai mérhetetlenül megnőttek.

A tudományos-technikai fejlődést — különösen az utolsó két-három évtizedben — az egyre gyorsuló ütem jellemzi. Hatása az állam katonai erejére rendkívül sokrétű.

Az atomfizikai kutatások lehetővé tették az atomfegyver létrehozását, amely a hadügyben végbemenő forradalmi változások meghatározó tényezőjévé vált. A matematika és a fizika, az olyan ágazatok mint a rakétadinamika és gázdinamika, valamint a fémkohászat és vegyészet gyors fejlődése új atomtöltet hordozók — a rakéták — létrehozásához vezetett, amelyek a fegyveres küzdelem univerzális, döntő eszközeivé váltak. A matematika, a kibernetika és az elektronika vívmányai alapján alakították ki a fegyverek és harci-technikai eszközök automatizált irányítási rendszereit, a korszerű híradó eszközöket és rádiólokátor berendezéseket, a különböző automata távirányítási szerkezeteket. A kémia területén elért eredmények lehetővé tették a magas fokú mechanikai, hőellenállási képességgel és egyéb más fontos tulajdonságokkal rendelkező olyan új anyagok alkalmazását, amelyek szükségesek a korszerű haditechnika előállításához. A nagy tolóerejű hajtóművek létrehozása, a hangsebesség feletti aerodinamika eredményeként lehetővé vált a repülőerők átfegyverzése. Az atomenergia felhasználása a tengeralattjáróknál az atomhajtóművek alkalmazásához vezetett.

A hadügynek tehát ma már nincs olyan ága, amelyre a tudományos-technikai forradalom — és ez a két társadalmi-politikai rendszer történelmi versengésének egyik fő területe — ne gyakorolt volna hatást. A világ ma ott tart, hogy a felhalmozott tömegpusztító eszközök hatóereje meghaladja az alkalmazás biológiai határértékét.

Béke... Ősidők óta az emberek leghőbb vágya. Az emberiség legkiválóbb elméi ezért küzdöttek és remélték, hogy egyszer elérkezik majd az idő, amikor örökre vége szakad a pusztító háborúknak, s az ember, akinek életcélja az alkotás, félelem nélkül tekinthet a holnap elé. „A béke kérdése égető kérdés, napjaink fájó kérdése" mondotta Lenin a Szmolnij szónoki emelvényéről a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének másnapján. Napjainkban, amikor a szocializmus erői történelmi párviadalt vívnak az imperializmus és a reakció erőivel, bolygónk embermillióinak ez a legfőbb kérdése.

Hadsereg a béke védelmében... A történelem során politikusok, tudósok, prózaírók és költők százai adtak különböző válaszokat az izgató kérdésekre: mit, kiket és miért védelmez a hadsereg, lehetséges-e, hogy a hadsereg — az uralkodó osztály hatalmai eszköze — a haladás, a nép és a béke szolgálatában álljon? Ha van ilyen hadsereg, akkor milyen annak belső élete, tevékenysége és mik a politikai — társadalmi eseményekben tanúsított magatartásának indítékai? Megannyi kérdés, amely arra csábítja a hadtörténészt, hogy kifejtse: a múltban is voltak olyan hadseregek, amelyek igazságos célokért harcoltak; a hadsereg a kizsákmányoláson alapuló társadalmakban az uralkodó osztályok érdekeit védelmezi; a hadsereg jellemző vonásai nem állandóak, hanem a társadalmi gazdasági és politikai fejlődésnek megfelelően változnak; a kizsákmányoló osztályok szolgálatában álló hadseregeknek gyökeres ellentéte a szocialista államok hadserege; stb Mégsem ezt az utat választjuk. A szovjet hadsereg születésének 55. évfordulója adta lehetőséggel élve kívánjuk bemutatni az új típusú hadsereg útját, a megszámlálhatatlan ellenségével vívott hősi küzdelmét, a nemzedékről-nemzedékre szaporodó dicső harci tradícióit, a néphez, a párthoz, a kommunizmus, a haladás ügyéhez való hűség örökké élő hagyományait, és internacionalista kötelezettségeinek teljesítését, mindazt, amivel kivívta a szocialista országok és az egész haladó emberiség szeretetét, megbecsülését. A teljességre törekvés igénye nélkül bemutatjuk az olvasónak a szovjet haditechnika dinamikus fejlődését, azt az utat, amelyet a polgárháború szuronyától, puskájától, és ágyújától az interkontinentális rakétáig, a kocsizó géppuskától — a tacsankától — a korszerű harckocsiig, a légcsavaros kissebességű repülőgéptől a hangsebesség felettiig, az első világháborús tengeralattjárótól az atommeghajtású rakétahordozó tengeralattjáróig megtett.

A Vörös Gárda

A szovjet fegyveres erők története nem választható külön attól a harctól, amelyet Oroszország dolgozói a tőkések és a földbirtokosok hatalmának megdöntéséért vívtak. A bolsevik párt már jóval az októberi forradalom előtt nagy figyelmet szentelt a proletáriátus felfegyverzésének, katonai szervezetének, hiszen enélkül nem törhette le a cárizmus és a burzsoázia katonai erejét.

A szovjet hadsereg elődjének a Vörös Gárdát lehet tekinteni. Az 1905—1907-es forradalomban kezdték szervezni, amikor napirendre került a cárizmus elleni fegyveres felkelés. Az első orosz forradalom vereséget szenvedett, de tapasztalatait hasznosították. A harci osztagokban és csoportokban nevelkedtek és erősödtek meg a bolsevikok katonai vezetői. A Vörös Gárda-osztagok az 1917-es februári polgári demokratikus forradalom után újraéledtek. Ekkor elsősorban az üzemek őrzését látták el, később — a kettős hatalom felszámolása után — a proletáriátus forradalmának fegyveres erejévé váltak. „Laktanyájuk" az üzem, a gyár, ahol dolgoztak, „gyakorlóterük" pedig a forradalmi harc volt. 1917 őszén már csaknem valamennyi nagyobb városban működtek kisebb vagy nagyobb létszámú osztagok. Petrográdban és Moszkvában vörösgárdista vezérkart alakítottak, amely meghatározta feladataikat, szervezeti felépítésüket, az alakulatok felállítási módjait.

A Vörös Gárdát területi-üzemi elv szerint építették fel. A legkisebb szervezeti és harci egységek — a rajok — szakaszokba, a szakaszok századokba, a századok pedig körülbelül 600 fős zászlóaljakba tömörültek. A parancsnokokat választották, az instruktorokat a vezérkar nevezte ki. Az osztagokban szigorú fegyelem uralkodott.

Közvetlenül az októberi fegyveres felkelés előtt megkezdődött katonai kiképzésük. A vörösgárdisták elsajátították a puska, a géppuska kezelését, megtanulták a műszaki munkát, valamint az utcai harc módszereit.

A szovjet hatalom első hónapjaiban a proletárdiktatúra fegyveres támaszának szerepét töltötték be. „... a vörösgárdisták a legnemesebb és legnagyobb történelmi tettet vitték végbe, felszabadították a dolgozókat és a kizsákmányoltakat a kizsákmányolók járma alól" — állapította meg Lenin. Annak ellenére, hogy létszám, fegyverzet

és katonai képzettség tekintetében sokszor nem vehették fel a versenyt az ellenséggel, mégis döntő győzelmeket arattak az ellenforradalom erői felett.

Az új hadsereg születése

A Vörös Gárda és a régi hadsereg forradalmi katonáiból alakult osztagok a petrográdi felkelést követő három-négy hónap alatt leverték a burzsoá földesúri rend híveinek ellenállását. Az ellenforradalmárok az ország határvidékére, a Don és Kubán vidékére, Ukrajnába, Belorussziába, az Ural déli lejtőire, a Kaukázusba, Turkesztán és Távol-Kelet határterületeire szorultak és teljes felszámolásuk folyamatban volt. A forradalmi fegyveres erők tehát elegendőnek látszottak a belső ellenség ellen, de a reguláris német és osztrák—magyar csapatokkal szemben — amelyek 1917 végén és 1918 elején a közvetlen veszélyt jelentették —, szervezésüket és erejüket tekintve már nem biztosíthatták a szocialista forradalom vívmányainak védelmét.

A bolsevik párt vezetői a forradalom előtt, sőt még a forradalom győzelme után is fenntartották azt az elméletet, hogy az állandó reguláris hadsereget felváltja a nép általános felfegyverzésére épülő milícia. Ez megfelelt a II. Internacionálé hadügyi kérdésekben elfoglalt álláspontjának, amely a szocializmus több fejlett országban történő egyidejű győzelmét vette figyelembe. 1917 őszén azonban a proletárforradalom csak egy országban győzött, a várt európai forradalmak késtek. Szovjet-Oroszországnak nem csupán a megdöntött uralkodó osztályok ellenállásával, hanem a külső imperialista támadással is számolnia kellett. A kialakult helyzet tehát nem tette lehetővé a milic-rendszerű hadsereg szervezését. A harcoló hadseregtől érkező hírek, amelyek az arcvonalak összeomlásáról számoltak be, szintén arra késztették a pártot, hogy erőfeszítéseit egy állandó hadsereg megteremtésére összpontosítsa.

A forradalom vezetői felismerték, hogy a leszerelés alatt álló régi cári haderő helyébe egy új típusú, munkás—paraszt hadsereget kell szervezni. Ez nyert megfogalmazást 1918. január 28-án a Népbiztosok Tanácsának a Munkás—Paraszt Vörös Hadseregről szóló dekrétumában.

A kialakult helyzetben az önkéntesség biztosította a megfelelő erkölcsi értékű, a szocializmusért harcoló katonai alakulatok létrehozását. A felvételhez minden önkéntesnek ajánlást kellett hoznia a csapatbizottságoktól, a pártszervezetektől, a szakszervezetektől vagy

más olyan társadalmi szervezetektől, amelyek a szovjethatalom álláspontján voltak.

A Vörös Hadsereg még csak alakulóban volt, amikor a német hadvezetés megindította a támadást a egész orosz—német arcvonalon. A német hadosztályok leküzdve a kezdeti ellenállást szinte feltartóztathatatlanul nyomultak előre az ország belsejébe. Elfoglalták Dvinszket, Minszket, Polockot, majd Ukrajna, Észtország és Lettország jelentős részét. A Narva és Pszkov irányába előrenyomuló csapatok Petrográd elfoglalására törekedtek, és így a szovjet köztársaságot, Petrográdot — a proletárforradalom bölcsőjét — halálos veszedelem fenyegette. Minthogy az arcvonalon egyre romlott a helyzet, a Népbiztosak Tanácsa február 22-én „Veszélyben a szocialista haza!" címmel újabb dekrétumot fogadott el és bocsátott ki. A felhívás második napja — február 23-a — a népi erők tömeges jelentkezésének, mozgósításának napjává vált. Munkások és parasztok tízezrei fogtak fegyvert a szocialista hatalom megvédésére. Fordulat következett be a hadsereg osztagainak számszerű növekedésében. Az első tűzkeresztségen is ebben az időszakban estek át a fiatal Vörös Hadsereg egységei. Számos arcvonalszakaszon hősi ellenállást fejtettek ki. Sikerült megállítaniuk a Pszkov és Narva irányába előrenyomuló ellenséges erőket.

A feledhetetlen, dicső napok emlékére, — amikor a munkások, parasztok a szocialista haza védelmére keltek és az első harcokban megszületett a Vörös Hadsereg — a szovjet kormány 1919-ben ünneppé nyilvánította február 23-át.

A nevezetes napon a toborzásba bekapcsolódott a Kun Béla vezetése alatt álló Magyar Hadifoglyok Forradalmi Központja is. „Fegyverbe! Veszélyben a szocialisták közös hazája... Jertek testvéreink a mi vörös hadseregünkbe, megmenteni az orosz forradalmat, fegyverrel a kézben megkezdeni a magyar munkások, a magyar parasztok felszabadítását" — írta felhívásában. Kun Béla Pór Ernővel, egy magyar vörösosztag élén, személyesen is részt vett a narvai védelmi harcokban.

Az intervenciósok és fehérgárdisták gyűrűjében

1918. március 3-án Breszt-Litovszkban aláírták a Szovjet-Oroszország és Németország közötti békét. A kommunista párt tisztában volt azzal, hogy a drága áron kivívott lélegzetvételnyi szünetet az imperialisták bármely pillanatban megszakíthatják. Az antanthatalmak már a breszti béketárgyalások idején egyezkedtek Szovjet-Oroszország felosztásáról. 1917 decemberében Franciaország és Anglia

— az Egyesült Államok tudtával — egyezményt kötött, melynek értelmében az előbbi Ukrajna, Krím és Beszarábia, az utóbbi pedig a Don, a Kubán és a Kaukázus vidékének megszállására készült.

A belső ellenség — a fehérgárdisták — megsegítésére tizennégy tőkés ország vonultatta fel erőit. Már 1918 márciusában partra szálltak Murmanszkban az angol—francia csapatok első osztagai, májusban pedig követte őket egy amerikai gyalogosztag. Április elején Vlagyivosztokban japán és angol csapatok szálltak partra, augusztusban pedig egy amerikai expedíciós hadtest, valamint újabb angol, francia és olasz egységek. Augusztus elején Arhangelszkben is megjelentek az angol—amerikai csapatok. Novemberben Dél-Ukrajnában megkezdődött a francia, görög és más antant erők partraszállása.

Az antant megbízottai 1918 májusában fellázították az ún. csehszlovák hadtestet, amelyet a háború alatt az osztrák hadseregből önként Oroszország oldalára átállt csehekből és szlovákokból alakítottak. (Oroszország területén mintegy 200 ezer cseh és szlovák katona volt, de csak egynegyedük csatlakozott a hadtesthez, nagyrészük önként belépett a Vörös Hadseregbe.) A csehszlovák hadtest fellépése jeladás volt a szibériai. urali, volgavidéki, ukrajnai stb. ellenforradalmároknak.

1918 augusztus elején az angol intervenciósok elfoglalták Bakut. Ezzel egyidejűleg megszállták csaknem az egész Kaukázuson túli területet és Turkesztán középső része felé nyomultak. A császári Németország megszegve a breszti békét, megszállta a Krímet és a török csapatokkal együtt benyomult Grúziába és Örményországba. Krasznov tábornok a német megszállók segítségével kozák hadsereget állított fel és támadást indított Cáricin és Voronyezs ellen. Az Észak-Kaukázusban Alekszejev és Gyenyikin tábornok fehérgárdista hadserege működött, amelyet angol—francia támogatással szerveztek meg.

1918 végén az antantnak több mint 400 ezer jól felszerelt katonája tartózkodott szovjet területen és a fehérgárdista seregek létszáma is elérte a 700 ezer embert.

Még tart az első világháború, nincs lezárva általános fegyverszünettel, — ezt csak 1918 novemberében kötik meg a hadviselő tőkésországok —, de a forradalmi Oroszország kérdésében már teljes köztük az összhang. Más arcvonalakon még csatáznak egymással, de itt, ebben a kérdésben „szövetségesek".

E munka terjedelme miatt nincs lehetőség a halálos veszedelem részletes elemzésére. De szemléltetésére néhány példa említése elengedhetetlen. A szovjet köztársaságot elvágták legfontosabb élelmiszer- és nyersanyagforrásaitól. A közlekedés csaknem megbénult.

Üzemek álltak le, a nép éhezett, szerte az országban az intervenciósok és ellenforradalmárok által szervezett lázadások, diverziók, terrorakciók nehezítették a szovjet hatalom helyzetét.

Az 1918 nyarára kialakult katonai és politikai helyzetben létfontosságúvá vált, hogy a szovjet hatalom megbízható és ütőképes fegyveres erővel rendelkezzen. A Vörös Hadsereg soraiban 1918. április 20-án 195 838 ember volt és májusban is alig haladta meg a 300 ezres létszámot. Le kellett tehát mondani a hadsereg önkéntesekkel való feltöltéséről, és át kellett térni a munkások és parasztok általános mozgósítására.

Új szakasz kezdődött a szovjet fegyveres erők szervezésében, a reguláris tömeghadsereg létrehozásának szakasza. A behívások eredményeként rohamosan nőtt a Vörös Hadsereg létszáma: 1918 szeptemberben 550 ezer, 1919 tavaszán egymillió 800 ezer, 1920 végén 5,5 millió.

A Vörös Hadsereg fő haderőnemét a szárazföldi csapatok alkották, a légierő és a haditengerészet aránya a fegyveres erőkön belül még viszonylag kicsi volt. A szárazföldi csapatok alapvető fegyvernemét a gyalogság képezte.

A manőverező háborúban fontos szerepet töltött be a lovasság. Kezdetben csak a fehérek rendelkeztek jelentős számú lovassággal.

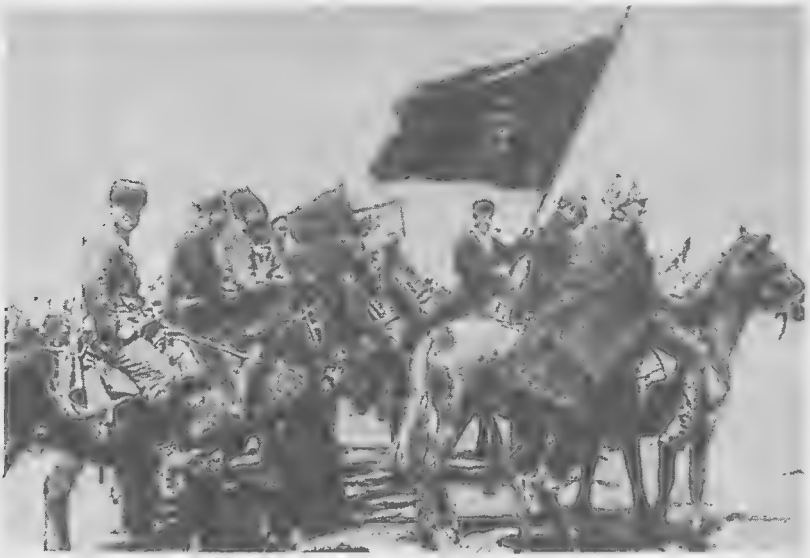

Az I. lovashadsereg egyik alegysége

1919 júniusában alakult meg a 10. hadsereg állományában Buggyonnij lovashadteste, amelyet néhány hónap múlva önálló lovashadsereggé fejlesztettek. 1920-ban szervezték meg a második lovashadsereget.

A páncélos fegyvernem ekkor még csak születőben volt, páncélos és páncélgépkocsi (hernyótalpas) osztagokból s páncélvonatokból állt. 1918 végén 23 páncélvonat és 37 páncélgépkocsi osztag (150 db), 1920 októberében az előbbiből 103, az utóbbiból 51 és 11 páncélos osztag állt rendelkezésre.

A szovjet légierőnek 1918 végén 435 harcképes repülőgépe volt, 269 pilótával és 69 megfigyelővel. Alapvető egysége a repülőosztag volt, amely hat gépet foglalt magába. Kezdetben a hadosztályok, majd a hadseregek alárendeltségébe kerültek.

Az új szovjet haditengerészeti flotta alapját a Balti Flotta alkotta (a Fekete-tengeri Flottát 1918 júniusában elsüllyesztették, nehogy a németek kezébe kerüljön) amely 2 sorhajóból, 2 cirkálóból, 24 torpedó-naszádból, 6 tengeralattjáróból, 8 aknarakó, 12 aknakereső és 4 őrhajóból, 3 ágyúnaszádból, 11 szállító és más hajókból állt. Fontos szerepet kapott a hadműveletekben a volgai, észak-dvinai, amúri, dnyeperi és doni folyami flotta is.

A Vörös Hadsereget igen nagy nehézséggel tudták ellátni hadianyaggal. Az ellenség által megszállt területek adták ugyanis a háború előtti Oroszország vasérctermelésének 85, széntermelésének 90 százalékát, csaknem egész kőolajtermelését, nyersvas és acéltermelésének mintegy háromnegyed részét. Az ipar elszakadt legfontosabb

Balti Flotta 1918

A Vörös Hadsereg fegyverei 1918—1920

Kocsizó géppuska, — a „tacsanka"

nyersanyagforrásaitól. A katonai megrendeléseken dolgozó 4402 gyárból 3500 megszállt területen volt. A polgárháború kezdetén csupán a cári hadsereg fegyveranyagát és lőszerkészletét — ezeket is csak részben — használhatták fel. 1918 közepén a csapatok 3 ezer löveggel, 10 ezer géppuskával, 1 millió 300 ezer puskával és 800 millió tölténnyel rendelkeztek. 1919-ben már sikerült megszervezni a hadianyag-ellátást. A fegyvergyárak 470 ezer puskát, hatezer géppuskát, közel 360 ezer tölténytet és 185 ezer tüzérségi lövedéket, 260 repülőgépet és 1300 löveget szállítottak. Megindultak az előkészületek az első szovjet harckocsik gyártásához.

A Vörös Hadsereg szervezeti és fegyverzeti fejlődésével párhuzamosan *új hadtudomány és hadművészet született.* Alapvető forrásait Marx és Engels hadügyről szóló elméleti hagyatéka, a párt és Lenin elméleti és gyakorlati tevékenysége, az elmúlt évszázadok, különösen a XIX. század és az első világháború hadművészeti tapasztalatai szolgáltatták.

Megtalálták a hadászati vezetés legcélszerűbb formáit. A hadászati és hadműveleti terveket az OK/b/P Politikai Bizottsága és a Védelmi Tanács ülésein tárgyalták meg. Ez biztosította a politikai és katonai vezetés egységét és összhangját.

A szovjet hadászatot születésétől kezdve határozott támadó szellem jellemezte. Abból indult ki, hogy ha már egyszer fegyveres küzdelemre került sor, akkor csakis támadással lehet a kezdeményezést megragadni és akaratát az ellenségre kényszeríteni. Számolt ugyanakkor a védelemmel is, melynek kisegítő szerepet tulajdonított.

A háború kezdetén, amikor a katonai szervezetek csak kialakulóban voltak, a hadászat védelmi jellegű volt. Később az erőviszonyok kedvezőbb alakulásával a Vörös Hadsereg áttért az általános hadászati támadásra.

Rendkívül jelentős volt, hogy a párt- és az állami vezetés az akkori nehéz és bonyolult helyzetben helyesen határozta meg a fő ellenséget és a fő hadszínteret (1919 tavaszán a keleti hadszíntéren Kolcsak, 1919 második felében délen Gyenyikin, 1920-ban nyugaton a fehérlengyelek, majd délen Vrangel hadseregei ellen).

A fiatal szovjet hadművészet megoldotta az egyidőben, több arcvonalon folytatott hadműveletek irányítását és végrehajtását is.

Az a szükségszerűség, hogy egymásután alapvető hadászati feladatokat kellett megoldani különböző irányokban, megnövelte a hadászati tartalékok jelentőségét. Az állami és katonai vezetés gyakran igen rövid idő alatt kényszerült a tartalékok létrehozására és a kívánt irányban való felvonultatására.

Az erőknek a főirányokban való összpontosítása a csapatok gyakori átcsoportosítását követelte meg. Ezek méreteire jellemző, hogy a Vörös Hadsereg hadosztályainak mintegy 70%-át mozgatták át egyik arcvonalról a másikra (például az 1. lovas hadsereg hadosztályai harcoltak a Déli, Északi, Kaukázusi és Délnyugati Front, majd 1920-ban újra a Déli Front állományában).

Sikeresen alkalmazták az ellentámadást, amely nemcsak a támadásban levő ellenség főerőinek szétzúzására irányult, hanem kedvező feltételeket teremtett az általános támadáshoz (1919 tavaszán Kolcsak, őszén Gyenyikin erői ellen).

A hadászati támadást a folyamatosság, nagy méretek jellemezték. A frontok működési területe elérte a 4—600 km szélességet és 6—700 km mélységet.

A szovjet hadművészet gazdag tapasztalatokat szerzett a reguláris hadsereg és a partizán-mozgalom együttműködésének megszervezésében. A jól irányított, az ellenség mögöttes területein szervezett partizántevékenység különösen jelentős szerephez jutott Kolcsak, Gyenyikin és Vrangel hadseregeinek szétzúzásában. Az össznépi partizán-háború lelkesítő és szervező ereje a kommunista párt volt. A forradalmi mozgalom tapasztalataira támaszkodva a párt határozta meg a partizánegységek és magasabb egységek harci tevékenységének formáit. A partizánharc során sok tehetséges népi forradal-

már, katonai és politikai vezető nőtt fel. Vezetésük alatt a partizáncsapatok megsemmisítették az ellenség jelentős erőit, akadályozták összeköttetését, dezorganizálták ellátását, lekötötték a tartalékukat és pusztították az ellenség hátában levő hadiipari üzemeket.

Hadműveleti vonatkozásban is jelentős eredményeket értek el. Az első világháborúval ellentétben — melyet az első szakasz kivételével zömében állásharcok jellemeztek — a polgárháború elsősorban mozgó háború volt. A kíméletlen élethalálharc a hadműveleteket igen határozottá, célratörővé tette.

Az intervenció éveiben megszületett szovjet hadműveleti művészetet (összekötő kapocs a hadászat és harcászat között) az aktivitás, mozgékonyság és határozottság jellemezte. Hozzáértően irányították a frontok és hadseregek támadó és védelmi hadműveleteit, az ellenséges arcvonal áttörésére csapásmérő csoportosításokat hoztak létre. A lovas magasabb egységeket mint gyorsan mozgó csapatokat alkalmazták. Az általános erőfölény hiánya ellenére támadásban és védelemben nagyfokú mozgékonysággal, az erők és eszközök széles körű manőverezésével teremtették meg a siker feltételeit.

A szovjet harcászat a feladatait a cári hadseregtől örökölt fegyverzettel és haditechnikával oldotta meg, ami nem érte el az intervenciós hadseregek technikájának színvonalát. Már az első világháború érzékeltette a harc összfegyvernemi jellegét. A polgárháború éveiben valamennyi fegyvernem szoros együttműködésének szükségessége még inkább igazolódott. A harctevékenységek nem összefüggő, nagy kiterjedésű arcvonalakon folytak. Ez alacsony harcászati sűrűséget eredményezett. Ellensúlyozására a főirányban összpontosították az erőket és eszközöket. Többnyire voltak szabad szárnyak, ezért lehetőség nyílt a manőverformák (áttörés, megkerülés, átkarolás) változatos alkalmazására. A harcászatot is nagyfokú manőverezés jellemezte. Gyakran került sor találkozó harcokra. A tevékenység általában utakhoz, vasútvonalakhoz, lakott helységekhez kapcsolódott. A csapatok tüzérséggel való ellátása kevés, a műszaki munka meglehetősen gyenge volt. A harckocsik csaknem teljesen hiányoztak, a repülőgépekből is rendkívül kevés volt. Így tömeges alkalmazásukra nem is került sor.

Ilyenek voltak a fiatal szovjet hadtudomány első eredményei.

A négy évig tartó küzdelem nagy próbatétel elé állította a fiatal Vörös Hadsereget, amely a csatatéren született. Gyengén volt ugyan felszerelve, nem volt ritka a rongyos öltözetű vagy éppen a mezítlábas vöröskatona sem, de mind vallotta, hogy a harca igazságos. Politikai meggyőződésük, tömeges hősiességük eldöntötte az ütközetek menetét. Voltak csatavesztések, átmeneti visszavonulások. A túlerejű ellenség egyes időszakokban érzékeny veszteséget okozott.

V. I. Lenin a Vörös-téren ellép a csapatok előtt 1919. május 25

A Vörös Hadsereg 1918 szeptember és 1920 december között 2,2 millió embert vesztett, ennek kétharmada azonban súlyos betegségből adódott, mert kevés volt az élelmiszer, a ruházat, a lábbeli az orvos és a gyógyszer. *Áldozatuk nem volt hiábavaló. Megvédték a szovjethatalmat.*

A történelem Lenint igazolta. A megdöntött burzsoázia és az imperialista hatalmak együttes fellépése körülményei között nem össznépi milíciára, hanem a munkások és parasztok millióit fegyverbe szólító — a párt vezetése alatt harcoló — szigorú vasfegyelemre épülő, állandó reguláris hadseregre volt szükség. Az orosz munkásosztály, a párt harcosai új típusú hadsereget teremtettek és megalkották az élenjáró hadtudományt.

A fiatal, még gyenge szovjet köztársaságnak lényegében egyedül kellett szembeszállni az egész tőkés világgal. *Ebben az élethalálharcban nemcsak az „orosz kérdés" dőlt el, hanem a nemzetközi munkás- és kommunista mozgalom, az emberi haladás sorsa is. A kérdés így vetődött fel: vajon a kapitalizmus továbbra is egyetlen társadalmi-politikai rendszer marad, vagy a világ egyhatodán megerősödik egy olyan új társadalmi rendszer, amely lelkesítő példaképül és bázisul szolgál valamennyi dolgozónak a társadalmi és nemzeti elnyomás elleni forradalmi felszabadító harcokban?* Ezt felismerve a Vörös Hadsereg soraiban létrejöttétől kezdve ott voltak az internacionalista egységek (brigádok és ezredek), amelyeknek katonái

Magyar harcosok az uráli fronton 1918—1919

a legkülönbözőbb nemzetek fiaiból kerültek ki, de eggyé forrasztotta őket a proletárhatalom sorsáért érzett aggodalom, annak tudata, hogy az orosz proletariátus ügye azonos saját érdekeikkel. A Vörös

Hadseregben harcolt több mint százezer volt magyar hadifogoly, vérével pecsételve meg a szovjet és magyar nép barátságát. Harcoltak a Bajkál tónál, a Volga felső folyásánál, Káricinnál, a Karakum sivatag forróságában, Szibériában és másutt. Az 1. lovashadsereg állományában például Zalka Máté lovasezredében küzdöttek a magyar huszárok. Részt vettek a Gyenyikin elleni hadműveletekben, Momontov és Skuró lovashadtesteinek szétzúzásában, Voronyezs és Kijev elfoglalásánál, sőt a Vrangel elleni harcokban is. A Krím-félsziget felszabadítása során a magyar huszárok elsőnek törtek be Szevasztopol városába és elsőnek érték el a tengert. Zalka Máténak a harcok során szerzett érdemeiért a Vörös Zászló Rendet adományozták.

A szocializmus megnyerte az első döntő csatát a kapitalista világ erői ellen. „Helytálltunk mindenkivel szemben" — mondotta jogos büszkeséggel Lenin. 1917-ben Oroszországban — a történelem folyamán először — olyan állam született, amelynek vezető ereje a munkásosztály és amelynek érdekei a béke fenntartásához fűződnek.

A VÖRÖS HADSEREG FEJLŐDÉSE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Katonai és politikai helyzet

A Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdetét vette a kapitalizmus általános válsága, amely kiterjedt a burzsoá társadalom minden területére. A létrejött szovjet állam és a kapitalista országok közötti ellentmondás rányomta bélyegét a két háború közötti politikai, gazdasági és katonai viszonyok alakulására.

Az első világháború befejezésekor a világ politikai erőviszonyai jelentősen megváltoztak. A cári Oroszország területén megalakult a szovjet állam, a császári Németország helyébe a Német Köztársaság lépett. Az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlott. Területeinek egy részét az önállóvá vált Lengyelország és Csehszlovákia, illetve a Balkánon megalakult Szerb—Horvát—Szlovén Királyság (1929-től Jugoszlávia) és Románia kapta meg. A megmaradt részeken két állam — Ausztria és Magyarország alakult. A Közel-Keleten megszűnt az Ozmán Birodalom. A törökök lakta területen új nemzeti állam létesült, a Török Köztársaság. Az arab területek az imperialista hatalmak gyarmataivá váltak.

A háborút követő békeszerződések nem oldották meg a kapitalista világ ellentéteit. A háborúban győztes hatalmak által, az imperialista világ új rendjének fenntartására kialakított ún. versailles—washingtoni rendszer már születésekor magában hordta egy új világháború csíráját. Egyik legfontosabb feladata a szovjet állam elszigetelése volt. Ez a törekvés azonban nem járt sikerrel. A szovjet állam helyzete mindjobban megszilárdult és nemzetközi tekintélye, befolyása növekedett. Mindez sok tőkés országot arra késztetett, hogy normalizálja vele politikai és gazdasági kapcsolatait.

A Szovjetunió diplomáciai elismerése azonban csak a nyílt szovjetellenes tevékenység beszüntetését jelentette, de továbbra is gyengítésére, elszigetelésére törekedtek. Céljaik megvalósítására a nyugati vezető körök mind fokozottabban fordultak Németország felé, amelynek egy esetleges szovjetellenes háborúban főszerepet szántak. Ezek az elképzelések képezték alapját Németország gazdasági támogatásának.

A harmincas évekkel a két világháború közötti kor történetének új szakasza kezdődött. A kapitalizmus legpusztítóbb túltermelési válsága sok országban és a nemzetközi helyzetben politikai feszültséget

okozott. A burzsoázia a dolgozó tömegekre akarta hárítani a válság terheit és ez kiváltotta a tömegek forradalmi mozgalmait. Különösen élesen jelentkezett ez Németországban, ahol a burzsoázia csak a Hitler vezette fasiszta párt uralomrajuttatásával és nyílt terrorista diktatúra bevezetésével tudott úrrá lenni a helyzeten.

A fasiszta Németország létrejötte megnövelte a háborús veszélyt. Szovjetellenes éllel 1936-ban a „nemzetközi kommunizmus" elleni harc ürügyén létrehozták Németország és Japán egyezményét az ún. „antikomintern paktumot", amelyhez 1937-ben a fasiszta Olaszország, 1939-ben Horthy Magyarország és mások is csatlakoztak.

Az 1935—36-os etiópiai (olasz—abeszín) háború, az 1936—1939-es spanyol polgárháború, Ausztria megszállása (1938) majd a müncheni egyezmény (1938. szeptember 29.) után Csehszlovákia, és Albánia (1939) megszállása mutatja a fasiszta hadseregek dicstelen, rabló útját.

A fasiszta hatalmak agressziós tevékenysége ellen egyedül a Szovjetunió folytatott következetes harcot. 1934-ben belépett a Népszövetségbe, ahol erélyesen síkraszállt az európai kollektív biztonsági rendszer megteremtéséért. Törekvései azonban az angol és az amerikai diplomácia ellenállásán meghiúsultak, csupán a Németországtól közvetlenül fenyegetett Franciaország és Csehszlovákia kormányai voltak hajlandóak kölcsönös segélynyújtási egyezmények kötésére (1934-ben, illetve 1935-ben). A megegyezések azonban nem érték el céljukat, mert a katonai záradék aláírását mindkét burzsoá kormány visszautasította. Ez a felemás politika az agresszornak kedvezett.

A Szovjetunió nemcsak Európában, hanem Távol-Keleten is fellépett az agresszió ellen. 1934-ben szovjet—mongol kölcsönös segélynyújtási egyezmény jött létre, amelyet 1936-ban katonai szerződés követett. Ennek alapján vált lehetővé néhány év múlva a japán támadás visszaverése (Halhin Gol 1939).

A harmincas évek végén a fasiszta tömb fokozódó fenyegetése arra késztette az angol és francia kormányokat, hogy tárgyalásokat kezdjenek a Szovjetunióval az agresszió megállításáról

Az 1939 tavaszán kezdődő és hónapokig tartó tárgyalásokon a nyugati hatalmak a német fasizmussal szembeni küzdelem terhét a Szovjetunióra akarták hárítani anélkül, hogy maguk érdemi kötelezettséget vállaltak volna. *A Szovjetunió 120 lövész, 16 lovashadosztályt, tízezer harckocsit és öt és félezer repülőgépet ajánlott fel az agresszió elleni harcra.* Az angolok ezzel szemben mindössze öt gyalog-, és egy gépesített hadosztályt. Minden ésszerű — saját létüket is védő — javaslatot elutasítottak (szerződés aláírására nem volt felhatalmazásuk) és így a megbeszélések augusztus 21-én eredménytelenül értek véget.

Ilyen körülmények között fogadta el a Szovjetunió 1939. augusztus 23-án a Németország által már korábban felajánlott megnemtámadási szerződést. A Szovjetunió részéről ez kényszerű lépés volt, miután meggyőződött a nyugati országokkal való megegyezés lehetetlenségéről, de közel két évig elhárult a fasiszta támadás veszélye. Maurice Thorez találóan értékelte a megnemtámadási szerződés jelentőségét, amikor ezt írta: „... megtörte a Szovjetuniót fenyegető kapitalista államok frontját, a fasiszta államok későbbi elszigetelésére vezetett és előkészítette ellenük a demokratikus államok szövetségét, amelyet a Szovjetunió — a katasztrófa elkerülése érdekében — hiába sürgetett."

A katonai és politikai helyzet — vázlatosan felsorolt — alakulása más tényezőkkel (elsősorban gazdasági-társadalmi) egyetemben kihatottak a fegyveres erőkre, így a Vörös Hadsereg fejlődésére is.

A Vörös Hadsereg átszervezése és fejlődése

A polgárháború és intervenció után a szovjet állam óriási erőfeszítéseket tett a népgazdaság helyreállítására és a proletárdiktatúra megszilárdítására. Ezzel párhuzamosan meg kellett oldani a hadsereg hadiállapotról békeállapotra való átállítását és átszervezését is oly módon, hogy ütőképessége ne csökkenjen, s minden pillanatban készen álljon az ország védelmére.

A békeállapotra való áttérés azt jelentette, hogy a hadsereg létszámát, amely elérte az 5 millió 673 ezer katonát, le kellett csökkenteni 562 ezerre. Ezt 1924-ig három ütemben végrehajtották.

Az ország területéhez képest kis létszámú hadsereg azonban nem biztosított kellő védelmet. Olyan katonai rendszert kellett kialakítani, amely lehetővé teszi a létszám növelését és minél több hadköteles kiképzését anélkül, hogy a termelésből vonjanak el munkaerőt. Ezt a célt szolgálta a vegyes rendszer bevezetése (a keret és milic-rendszer elvein felépülő hadsereg különböző arányokban érvényesülő kombinációja). Az újoncok egy része a nagyobb szakképzettséget igénylő haderőnemekhez (légierő, hadiflotta) és fegyvernemekhez vonult be 2—4 éves szolgálatra, nagyobb részük a területi kiegészítés alapján a milic csapatokhoz került. A kiképzési idő itt az első évben három, a másodikban két, a további három évben egy-egy hónap volt. A milic kötelékek parancsnoki állománya tényleges katonákból állt.

1923 végén a lövészhadosztályok 17,2 százaléka tért át milic-rendszerre, 1930-ban pedig már 58 százaléka. A vegyes rendszerről 1935—1938-as években tértek át az egységes keretrendszerre.

A Vörös Hadsereg átszervezésében jelentős szerepük volt az 1924—1925-ös évek katonai reformjainak, amelyeknek irányelveit a Frunze által vezetett bizottság dolgozta ki. A reformok alapján átalakították a hadsereg életét és tevékenységét. Létrehozták a vezérkart, intézkedések történtek a vezetés megszilárdítására, bevezették az egyszemélyi parancsnoki rendszert, módosították az ellátási, igazgatási rendszert, az egységek és magasabb egységek szervezését, megerősítették a pártpolitikai apparátust, átszervezték a harckiképzés rendszerét, megjavították a nevelőmunkát, kibontakoztatták a hadtudományi kutatómunkát, stb.

A fegyveres erők fejlesztése két szakaszban történt. A polgárháború befejezésétől az első ötéves terv kezdetéig tartó első időszakban még nem volt lehetőség jelentősebb korszerűsítésre, ekkor a legfontosabb feladat a leszerelés. A második időszak alapját a szocialista iparosítás és általában az ötéves tervek sikerei teremtették meg. Az első ötéves terv (1928—1932) időszaka alatt a hadsereget olyan színvonalra kellett emelni, hogy a főhadszíntéren ne maradjon el a valószínű ellenség fegyveres erői mögött. A második ötéves terv (1933—1937) pedig olyan hadsereg létrehozását írta elő, amely képes

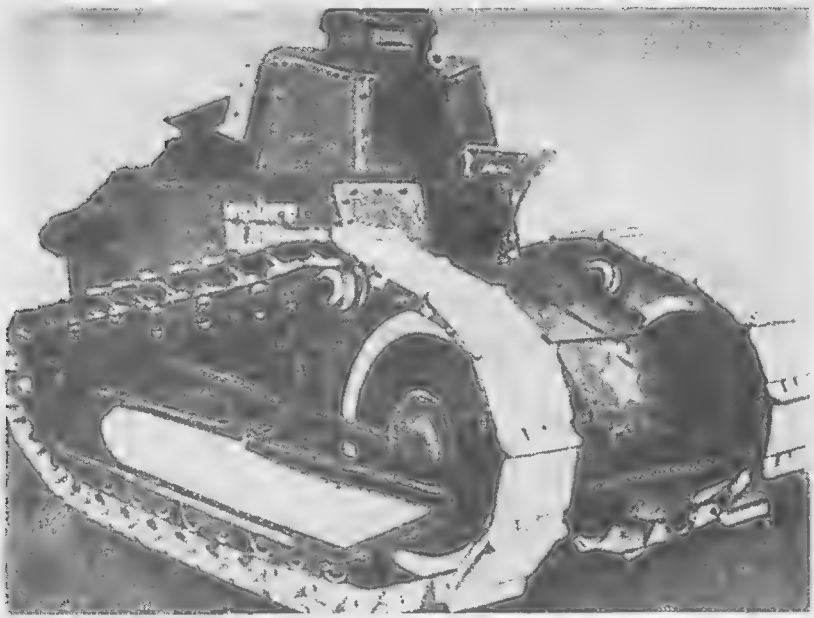

Az első sorozatban gyártott szovjet harckocsi

Hadgyakorlat Kijev mellett — 1936

egyszerre több arcvonalon is visszaverni a legnagyobb kapitalista országok támadását.

A két ötéves terv megteremtette a szovjet hadiipart és lehetővé tette a hadsereg gyorsütemű fejlesztését. A harmincas évek elejére a szovjet fegyveres erők anyagi és technikai ellátása, mennyisége és minősége megelőzte a kapitalista országok hadseregének színvonalát.

Elsőként a lövész csapatokat látták el korszerű automata fegyverekkel, golyószórókkal és géppuskákkal. Jelentős eredményeket értek el a légvédelmi és harckocsi-géppuskák szerkesztésében is.

Sikerrel hajtották végre a tüzérségi fegyverzet korszerűsítését. A harmincas évek végén újmintájú lövegekkel látták el a hadsereget (76 és 122 mm-es ágyú, 122 és 203 mm-es tarack, 280 mm-es mozsár, 82 és 120 mm-es aknavető, 76 és 85 mm-es légvédelmi ágyú és különböző páncéltörő lövegek) 1934-ben 17 ezer és 1939 januárjában már 55 790 különböző löveg volt a hadsereg fegyverzetében.

Megindult a harckocsigyártás. Kezdetben (1931—1936) gyengébb páncélzatú T—27-es, T—26-os, és BT könnyű, a T—28 közepes a T—35-ös nehéz, majd (spanyol polgárháború tapasztalata alapján) a T—45-ös harckocsikat gyártották.

A második ötéves terv végére a hadsereg már 15 ezer harckocsival rendelkezett. 1938-tól pedig áttértek az erős páncélzatú harckocsik előállítására. Ezután kezdték ellátni a hadsereget — igaz, hogy csak korlátozott mennyiségben — a T—34-es közepes és a KV típusú nehéz harckocsikkal, amelyek tökéletesített változatai a második világháborúban, sőt még ezt követően is jó ideig a legjobb harckocsi típusok voltak.

A szárazföldi csapatok átfegyverzésének éveiben új fegyvernem alakult, a légideszant csapatok. A „Magyar Katonai Szemle" 1937. évi 1. száma arról számol be, hogy „... az őszi gyakorlaton Minszk környékén francia, cseh és angol tiszti küldöttségek jelenlétében a repülőgyalogság (!) újra nagyszabású ejtőernyős vállalkozást mutatott be. Felderítő, könnyű bombázó és vadász repülőgépek előkészítése után nehéz bombázó gépekről 7—8 perc alatt 1200 embert, 150 golyószórót és 18 löveget dobtak ki ejtőernyőkkel egy ellenséges repülőtérre. Közvetlenül a leszállási hely elfoglalása és biztosítása után újabb nehéz bombázó repülőgépek jelentek meg, amelyek már földre szállva rakták ki a légi gyalogság többi részét."

A harmincas évek közepén végrehajtott gyakorlatokon a légideszantoknak az ellenség mögöttes területein felmerülő hadműveleti-harcászati feladatok megoldását szánták. Gyakorlati tömeges alkalmazását azonban ekkor a szállító légierő fejletlensége korlátozta.

A légierő kétmotoros SZB típusú bombázókat, TB—3-as nehézbombázókat, nagy hatótávolságú bombázókat, I—15-ös és I—16-os vadászgépeket kapott. A repülőgépipar termelő kapacitása ugyan fejlődött (1930. évi 860-al szemben 1938-ban öt és fél ezer), mégsem tudta kielégíteni a növekvő szükségletet. 1939-ben döntést hoztak kilenc új repülőgépgyár és hét repülőgépmotor-gyár építésére. A következő évben (1940) már több mint 8300 harci gépet gyártottak, többségük azonban elavult konstrukciójú volt.

1940 második és 1941 első felét az új, korszerű gépek sorozatgyártásáért vívott szívós harc jellemezte. A párt határozata alapján új repülőtervező-irodát szerveztek. A Repülő Kísérleti Intézet kiváló tervezői (Iljusin, Jakovlev, Lavocskin, Mikojan, Petljakov, stb.) vezetésével kifejlesztették a JAK—1, a MIG—3, LAGG—3 vadászgépeket, az IL—2 csatarepülőgépet, a PE—3 zuhanóbombázót és más típusokat. 1941 első felében már 2650 készült belőlük, ez a mennyiség azonban nem tudta lényegesen javítani a régi és a korszerű gépek előnytelen arányát.

A szocialista iparosítás sikerei lehetővé tették, hogy számottevően emeljék a haditengerészeti flotta technikai színvonalát és harcképességét. Megalakították a Csendes-óceáni flottát (1932), az Északi Flotillát (1933), megerősítették a Kaspi-tengeri, az Amúri és a Dnyeperi Flottillát. Megkezdődött az Óceáni flotta számára készülő nagy hajók, tengeralattjárók, torpedónaszádok, torpedórombolók és könnyű cirkálók építése. 1927-től 1941 júniusáig 533 hadihajót bocsátottak vízre, köztük 206 tengeralattjárót.

A szárazföldi csapatok, a légierő és a haditengerészeti flotta új fegyverzete és technikája megváltoztatta a hadviselés formáit és bonyolult feladatok elé állította a hadsereg katonáit. A katonai isme-

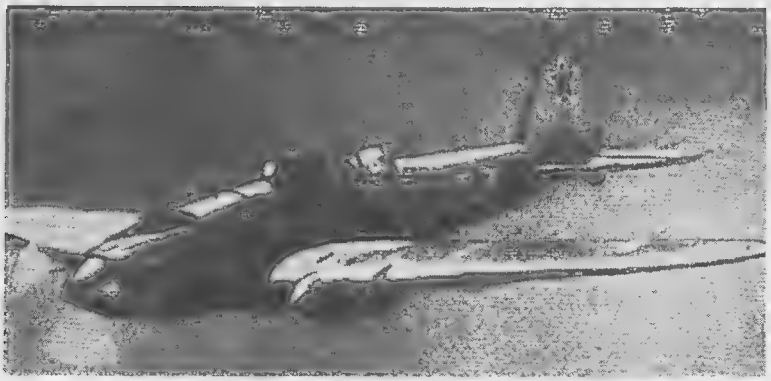

Az IL-2, MIG-3 és PE-2 repülőgép

retek elsajátításához rövid összevonások (milic-rendszer) nem voltak elegendőek. Az ország gazdasági adottságai lehetővé, a következetes katonai kiképzés pedig szükségessé tette a vegyes rendszer (a keret és milic-rendszer kombinációja) felszámolását. Az átfegyverzés után tehát természetes és logikus volt az áttérés a fegyveres erők feltöltésében és fenntartásában az egységes keretrendszerre.

A hadtudomány

A polgárháború és az intervenció éveiben a szovjet hadtudomány sokoldalú és alapos kidolgozásának feltételei még hiányoztak. Csak a háború befejezésével nyílt lehetőség a tapasztalatok általánosítására és a hadtudományi, hadművészeti alapelvek megfogalmazására.

Az új katonai elmélet kialakításában és fejlődésében úttörő szerepet játszottak Frunzének (1885—1925) 1921-ben megjelent „Az egységes katonai doktrina és a vörös hadsereg", majd az ezt követő „Reguláris hadsereg és milícia" (1922), „Az arcvonal és a hátország a jövő háborújában" (1924), „Hivatásos hadsereg és a milícia" (1925) című munkái.

„A háború — írta — mindent átfogó, határozott döntésre törekvő jellegű lesz. Nem egyedül a hadsereg, hanem az egész nép vívja. Minden erőforrás igénybevételét követeli, életre-halálra megy és minden tekintetben már békeidőben fel kell rá készülni." Úgy vélte, hogy a győzelmet nem lehet egyetlen hadászati csapással kivívni, a háború elhúzódó lesz. Az első világháború és a polgárháború tapasztalatai alapján rámutatott, hogy a hadműveleteket határozottság, aktivitás, lendületes előretörés és nagy mozgékonyság, manőverezés fogja jellemezni. Az állásvédelmet másodlagosnak és kényszermegoldásnak tartotta. A fő harcmód a támadás, a védelem csupán ideiglenes lehet és legfontosabb feladata a támadás feltételeinek megteremtése. Megfelelően értékelte az új haditechnikai eszközök, az új fegyvernemek jelentőségét, de aláhúzta, hogy a győzelem kivívásában változatlanul az ember szerepe marad a döntő.

A hadtudomány fejlődésében kimagasló szerepet töltött be az 1920-ban létrehozott Katonai Tudományos Társaság. Feladata a legfontosabb elvi kérdések tisztázására, az elmélet és a gyakorlat összehangolására irányult. A húszas évek végén és a harmincas években számos munka jelent meg, amelyekben a katonai teoretikusok tisztázták a korszerű hadműveletek jellegét, a haderőnemek és fegyvernemek szerepét, alkalmazásuk formáit.

1929-ben jelent meg Triandofilov (1894—1931) „A korszerű hadseregek hadműveleteinek jellege" című műve, amelyben az összfegy-

vernemi hadsereg tevékenységén keresztül vizsgálta a hadműveleti művészet problémáit. A várható ellenség — ez alatt a lengyel, a román és esetleg a balti államok hadseregeit értette — erejét figyelembe véve lehetségesnek tartotta a védelem harcászati mélységének gyors áttörését és a hadműveleti mélységbe való gyors kijutást. Felismerte a technika szerepét, de a harckocsik önálló alkalmazására még nem gondolt.

Munkásságát Isszerszon (1898—) fejlesztette tovább. 1932 és 1940 között megjelent munkáinak középpontjába ő is a hadműveleti művészet kérdéseit állította. Felismerte, hogy a harckocsi-gépesített magasabb egységek és a légierő a korszerű háborúnak hatalmas eszközei, amelyek a mélységbe mért csapást nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is teszik. Ez a kor követelménye. „... Ma világosan és egyértelműen ki kell mondanunk — írta —, hogy a győzelem azé lesz, aki a mélységbe mér csapást és aki mélyebb és erősebb lépcsőkkel rendelkezik."

Tuhacsevszkij (1893—1937) főbb munkáiban — „A korszerű stratégia kérdései" 1926., „A háború új kérdései" 1932, „A mai Németország katonai tervei" 1935, — elsősorban a hadműveleti siker kifejlesztésének lehetőségeit vizsgálta. Erre legalkalmasabbnak az önálló harckocsi és gépesített csapatokat tartotta. Javaslatára 1932-ben a Szovjetunióban szerveztek a világon először önálló harckocsizó magasabb egységeket.

„... Az új harceszközök új formákat, teljes és gyökeres átállást követelnek. Aki ezt az átállást átalussza lehet, hogy többé nem is ébred fel" — írta. Már 1932-ben felvetette, hogy jelentős szerepet kell tulajdonítani a rakéta hajtóművek tervezésének. „A határmenti hadműveletek jellegéről" 1934-ben megjelent írásában kifejtette a határmenti övezet érzékenységét az ellenség légierőitől. Ennek alapján javaslatot tett a határmenti harcok megszervezésére és a hadműveletek előkészítésére.

Nagy jelentőséget tulajdonított a légierő csapásainak és a hadműveleti mélységbe ledobott légideszant csapatoknak. „.... A hátország bénítása — írta — a mélységben levő ellenséges erők egész összehangolt rendszerének feldarabolása végrehajtható légideszantok segítségével, amelyeket a front, hadsereg, hadtest tartalékok elhelyezési körletei közt kell ledobni."

Ezek az új, előremutató hadtudományi elméletek olyan időszakban igazolódtak a gyakorlatokon hadműveleti méretekben, amikor a nyugati katonai teoretikusok még csak elvi síkon keresték a megoldást, gyakorlataik pedig nem lépték túl a harcászati kereteket. (Fuller, Liddel—Hart, Guderian, Eimannsberger, de Gaulle páncélos vagy gépesített háború elmélete, stb.)

Az említett szovjet katonai teoretikusok és mások (Silovszkij, Tyihonov, Melikov, Eidemann, stb.) munkássága végső soron az ún. „mély hadművelet elméletének" kidolgozásához vezetett. Ez megfelelt a korszerű háború követelményének, a fegyveres küzdelem várható jellegének, a legújabb technikai eszközökkel ellátott tömeghadsereg alkalmazásának. Lényege, hogy a támadó feladatot csak az ellenség védelmének teljes mélységére kiterjedő megsemmisítő csapással lehet megoldani. Végrehajtását a „légi lépcsővel" (légierő és légideszant csapatok), „rohamlépcsővel" (összfegyvernemi csapatok) „sikerkifejlesztő lépcsővel" (gépesített és lovas hadtestek) tervezték.

A mély hadművelet elméletének megalkotása és elveinek szabályzatokba való lefektetése a szovjet hadművészet fontos eredménye volt. Kiutat mutatott az állásháború zsákutcájából és lehetővé tette a gyors, manőverező hadműveletek végrehajtását.

Nem túlzás az a megállapítás, hogy a harmincas évek közepén a világ egyetlen hadserege sem rendelkezett olyan kidolgozott és megalapozott katonai elmélettel, mint a Vörös Hadsereg.

Az 1937—1939-es években azonban a fejlődés nem volt zavartalan. A spanyol polgárháború tapasztalataiból arra a következtetésre jutottak, hogy egy esetleges európai vagy világháborúban nem lesz szükség nagy harckocsi-gépesített kötelékekre. (A spanyol polgárháborúban — sajátos viszonyai miatt — a harckocsikat kis kötelékekben, mint gyalogságot közvetlenül támogató erőket alkalmazták.) A gépesített hadtestek feloszlatása — mint később beigazolódott — hibás intézkedés volt. Sürgősen vissza kellett tehát térni a nagy harckocsi — magasabb egységek felállításához. A szovjet csapatok győzelme a japán erők felett Halhin-Golnál (1939) is igazolta, hogy a harckocsizó magasabb egységek alkalmasak hadműveleti feladatok megoldására. Ezt támasztották alá a fasiszta német hadsereg lengyelországi és nyugat-európai sikerei is (1939—1940).

1940-ben megkezdődött az új gépesített hadtestek, harckocsi és gépesített hadosztályok megalakítása és első lépésként kilenc gépesített hadtestet szerveztek. Zsukov marsall memoárjában a további elképzelésekről a következőket írja: „A vezérkar 1941 februárjában még nagyobb szabású tervet dolgozott ki . . ., mint ahogy az az 1940. évi kormányhatározatban szerepelt. Figyelembe véve a német hadsereg páncélos csapatainak számát, a népbiztos és én kértük, hogy a gépesített hadtestek felállításánál használjuk fel a már meglevő harckocsi dandárokat . . . Sztálin, mivel nyilván nem volt határozott véleménye . . . habozott. Az idő haladt, és csak 1941 márciusában született meg a határozat az általunk kért 20 gépesített hadtest felállításáról. Mi azonban nem számoltunk harckocsiiparunk objektív lehetőségeivel. Az új gépesített hadtestek teljes felszereléséhez csu-

pán az új harckocsikból 16 600 darabra, összesen pedig mintegy 32 000 darab harckocsira lett volna szükség. Ennyi gépet pedig egy év alatt sehonnan sem tudtunk előteremteni... a háború kitöréséig a felállítandó hadtesteknek alig a felét sikerült felszerelnünk..."

A nagy próbatétel előtt

1939. szeptember 1-én megkezdődött a második világháború és a fasiszta német hadsereg rövid idő alatt lerohanta Lengyelországot, majd 1940 tavaszán Nyugat-Európát.

A kiszámíthatatlan fejleményekkel fenyegető nemzetközi helyzet azt követelte a szovjet párttól és kormánytól, hogy erőteljesen fejlessze a népgazdaságot és erősítse az ország védelmi képességét.

A növekvő háborús veszély hatására 1939-től egy sor rendszabályt foganatosítottak. Az általános hadkötelezettség alapján történő behívások korhatárát 21 évről 19 évre szállították le, növelték a katonai szolgálat idejét. 1941 tavaszán részleges mozgósítást hajtottak végre és mintegy 800 ezer ember vonult be. A Vörös Hadsereg létszáma 1941 közepére elérte az ötmilliót (303 hadosztály, ebből a határmenti körzetekben 170 hadosztály és két dandár).

1939 januártól 1941 közepéig — levéltári adatok szerint — a Vörös Hadsereg 105 ezer golyószórót és géppuskát, 85 ezer géppisztolyt, 7 ezer harckocsit (25%-a KV és T—34), 29 637 tábori löveget, 52 407 aknavetőt, 17 745 repülőgépet (3719 új típus) és más eszközöket kapott.

A hadsereg új technikával való ellátásával párhuzamosan nagy gondot fordítottak a parancsnoki állomány szakmai politikai továbbképzésére, a törzsek összekovácsolására, a második világháború eddigi tapasztalatainak értékelésére. A katonai teoretikusok felülvizsgálták a háború jellegéről, a gazdasági, erkölcsi tényezők jelentőségéről, a hadműveletek formáiról vallott nézeteket. Ezek megfeleltek az akkori követelményeknek, igaz idő hiányában nem tudták teljes mértékben realizálni a csapatok és törzsek felkészítésében.

A fenti néhány adat csak vázlatosan mutatja a hadsereg mintegy kétévi fejlődését. *Felvetődik azonban a sokat vitatott kérdés: Vajon a szovjet nép, a Vörös Hadsereg felkészült-e az imperializmus újabb rohamára, a német fasiszta csapatokkal történő — a világ népeinek sorsát eldöntő — összecsapásra?* Zsukov marsall így ír erről: „Úgy vélem, hogy az ország védelmének érdekében alapjában véve, fő vonásaiban és irányaiban helyesen cselekedtünk. Hosszú éveken át gazdasági és társadalmi szempontból mindent vagy majdnem min-

dent megtettünk, ami lehetséges volt... Az a körülmény, hogy a háború négy évének óriási nehézségei és veszteségei ellenére a szovjet ipar kolosszális mennyiségű fegyvert — majdnem 490 000 löveget és aknavetőt, több mint 102 000 harckocsit és rohamlöveget, 137 000 repulőgépet — gyártott, azt mutatja, hogy a gazdaság alapját katonai, honvédelmi szempontból helyesen és szilárdan raktuk le. Ha újból végiggondolom a szovjet fegyveres erők fejlesztésének menetét egészen a polgárháborútól kezdve, szintén azt kell mondanom, hogy alapjában véve itt is helyes úton jártunk... ha most újból végigjárhatnánk azt az egész utat, akadna olyasvalami is, amit mellőznünk kellene... Az 1939 közepétől 1941 közepéig terjedő időszakot pedig egészében véve olyan átalakulások jellemzik, amelyek már két-három év múlva kiváló hadsereget adtak volna a szovjet népnek. A fő és meghatározó momentumokat tekintve — hiszen végső soron ezek döntik el az ország sorsát a háborúban, ezektől függ a győzelem, vagy a vereség, a párt és a nép felkészítette hazáját a védelemre."

Válságos hónapok

A fasiszta német birodalom 1941 közepére hatalmának csúcspontjára érkezett. Az annektált, megszállt, vagy befolyási övezetébe került országokkal növelte erejét. Neki termeltek a luxemburgi, a francia, belga, holland és lengyel területek bányái és acélöntő üzemei. Európa kirablásával gazdaságilag megerősödött. Kétesztendős háborús tapasztalatokkal rendelkező fegyveres erői legyőzhetetlennek látszottak. Már csak egyetlen hatalom: a Szovjetunió állt útjába annak, hogy hatalmába kerítse egész Európát. A szovjet állam puszta léte is bizonytalanná tette eddigi hódításait és akadályozta világuralmi célkitűzéseit.

Már 1940. december 18-án Hitler aláírta a 21. számú direktívát, a „Barbarossa" fedőnevet viselő villámháborúra épülő hadászati tervet. A német fasiszták a tervben meghatározták a három hadászati irányt: Varsó—Szmolenszk—Moszkva (főirány); Pszkov—Leningrád; Zsitomir—Kijev—Donyec-medence. Az „Észak", „Közép" és „Dél" hadseregcsoportokba 190 hadosztály (153 német és 37 csatlós) öt és félmillió ember, ötezer repülőgép, 3700 harckocsi, több mint 50 ezer löveg és aknavető tartozott.

A Szovjetuniónak — a náci tábornokok hite szerint — miután elveszti a határkörzetekben levő erőit, a legfőbb ipari és mezőgazdasági területeit, valamint a fővárost, Moszkvát, rövid időn belül össze kell omlani. „Számíthatunk rá — mondotta Hitler —, hogy Oroszország hadereje egyetlen csapástól még katasztrofálisabban omlik összse, mint Franciaország 1940-ben."

1941. június 22. vasárnap reggel: A berlini rádió Hitler elbizakodott beszédét harsogta „... elindítom hadosztályaimat a Szovjetunió lerohanására." Amikor ez a mondat elhangzik, a német hadigépezet már órák óta működésben van. Bombázó kötelékek támadják a Szovjetunió nyugati városait, az út és vasúti csomópontokat, katonai alakulatokat és repülőtereket. A német páncélos és gépesített hadosztályok estére már 50—60 km-t nyomultak előre. Nagy veszteségeket szenved a szovjet hadsereg. Az első napon 1200 repülőgép semmisült meg, ebből 800 még a repülőtereken.

A Szovjetunió súlyos helyzetbe került. A háború első 18—19 napja alatt a fasiszta csapatok mintegy 1,5 millió km^2 területet foglaltak el,

megszállták Baltikum, Belorusszia és Jobbparti-Ukrajna nagy részét. Kedvező feltételeket hoztak létre a támadás kifejlesztésére.

Ismét a kérdés: felkészült-e a Vörös Hadsereg? Alapjában véve igen. A szovjet katonai nézeteket, a csapatok nevelési és kiképzési elveit, a fegyveres erők fegyverzetét és szervezését, a parancsnoki káderek felkészítését szakadatlanul tökéletesítették. Az események krónikását csábítja a könnyebb megoldás: hallgatni a hibákról és súlyos fogyatékosságokról. Igen ilyenek is voltak és ezek száma nem is volt kevés. Rosszul értékelték a katona-politikai helyzetet. A szovjet állam vezetői tisztában voltak ugyan azzal, hogy a háború Németországgal elkerülhetetlen, de a támadásra nem 1941-ben számítottak. Nem léptették időben életbe a hadműveleti és mozgósítási tervben szereplő intézkedéseket. Sztálint az a törekvés vezette, hogy a védelemre való kedvezőbb felkészülés érdekében óvakodjon a szovjet—német viszony kiélezésétől, a legkisebb ürügyet sem adva a megnemtámadási szerződés megszegésére, „... az volt a meggyőződése — írja Zsukov —, hogy ez sikerül is neki". Június első heteiben ugyan egy sor nagyjelentőségű intézkedést adtak ki, de ezek nem érintették a legdöntőbb kérdést, nem tértek ki a nyugati katonai körzetek harckészültségbe helyezésére. Ezt a direktívát csak 1941. június 21-én 23 óra 45 perckor adták ki. A harckészültségbe helyezés megkésése, egy sor más hiba forrásává vált.

A fasiszta csapatok megrohamozzák az égő falvakat 1941. június

Aknavetők harca 1941-ben

Az erőviszonyok ekkor még a németeknek kedveztek. Igaz a 190 fasiszta hadosztállyal szemben az öt katonai körzetnek (leningrádi, balti, nyugati, kijevi és odesszai) 103 lövész, 40 harckocsi, 20 gépesített, 7 lovas, összesen tehát 170 hadosztálya volt. A puszta számok azonban nem tükrözik a tényleges erőviszonyokat. A szovjet hadosztályok zömét új, szervezés alatt álló egységek képezték. A harckocsi és gépesített magasabb egységek technikai ellátottságáról és szervezési problémáiról már említést tettünk. A lövészhadosztályok többsége 8—10 ezer emberrel rendelkezett, tehát jelentősen gyengébbek voltak, mint a 16 ezer fős német hadosztályok.

Németország és csatlósai 1941 nyarán és őszén nagy sikereket értek el. Az általuk megszállt területen összpontosult a háború előtti széntermelés 63, az öntöttvastermelés 68, az acéltermelés 58, az alumíniumgyártás 60%-a, és itt volt a Szovjetunió vasúthálózatának 41%-a. A háborús veszteségek és a vállalatok tömeges áttelepítése következtében júniustól novemberig az ipari össztermelés 53%-al csökkent.

Bármely számottevőek is voltak azonban a fasiszta hadigépezet kezdeti eredményei, nagy árat fizettek érte. Ezekben a harcokban a német fasizmus válogatott katonai kádereinek százezrei semmisültek meg, anélkül, hogy a győzelemhez közel kerültek volna. Eltűntek

Partizánok 1941 augusztusában

a 6—8 hetes diadalmenetek ábrándképei. A legnagyobb csalódást azonban az okozta, hogy a szovjet hadsereg nem bomlott fel. Ellenkezőleg, a védő csapatok ellenállása egyre szilárdabbá vált, sőt Szmolenszk körzetében két és fél hónapig képtelenek voltak előrehaladni a „legyőzhetetlen és megállíthatatlan" német hadosztályok. „Én nem követek el olyan hibát, mint Napóleon, amikor Moszkva ellen megyek, elég korán indulok, hogy még a tél előtt odaérjek" jelentette ki Hitler a háború megindulása előtt. A katonapolitikai helyzet viszont most egy hosszú háború perspektíváit bontakoztatta ki.

Aki csupán az első hónapok zavarát, a német harckocsi-oszlopok előrenyomulását, az összeköttetés megszakadását, és a gyakran rendezetlen visszavonulást látja, keveset ért meg ezekből a drámai napokból. A visszavonuló katonákat később mint győzőket látjuk viszont, az ideges, tapasztalatlan parancsnokok néhány hónap múltán a harcmezőn jobbnál-jobb elhatározásokat hoznak. A szívós védelmi harcok lehetőséget nyújtottak a párt és kormány számára a mozgósítás végrehajtására, új és új hadosztályok, hadseregek felállítására, a nép erejének összpontosítására. A szovjet emberek fegyvert fogtak, s amikor az ellenség Moszkvára támadt, már tíz- és százezrek pusztították a fasiszták utánpótlási vonalát, vezetési, igazgatási szerveit, a fosztogató, megszálló alakulatokat.

Áttelepítik a gyárakat a hátországba

A szovjet nép, — méreteit és jellegét tekintve, — a történelemben páratlanul álló munkát végzett. A Moszkváért megindult küzdelem idején a gyárak százai, munkások és mérnökök milliói voltak mozgásban kelet felé. 1941 novemberig több mint másfél ezer vállalatot, főként nagy hadiüzemet telepítettek át, majd gyorsan beindították a termelést. Erre is felkészült a szovjet hatalom? Erre nem! A társadalmi tulajdonon alapuló szocialista rendszer mégis hősköltemény-be illő, a második világháború legnagyobb győztes csatáival felérő cselekedetet hajtott végre.

A német csapatok 1941 október—novemberében két kísérletet tettek Moszkva elfoglalására. December elejére rendkívül súlyos helyzet alakult ki. Az ellenség helyenként 25—30 km-re közelítette meg a szovjet fővárost. Az erőviszonyok azonban már kiegyenlítettek, sőt repülőgépek tekintetében — a moszkvai arcvonalon — sikerült kétszeres szovjet fölényt létrehozni.

A németek az októberi—novemberi harcokban katasztrofális veszteségeket szenvedtek. Egymillió emberüknek több mint fele elpusztult, fogságba esett vagy megsebesült. A téli felszerelés és ruházat hiánya miatt a csapatok veszteségeit tovább növelte a hideg. Az elcsigázott fasiszta csapatok védelemre kényszerültek. Hitler és Goebbels szavai szerint nem történt „semmi rendkívüli", „csupán kisebb szünet" következett be. A parancsnokló fasiszta tábornokok azonban kénytelenek voltak számolni a valósággal. „Moszkva elleni támadásunk megtört — írta Guderian tábornok — csúfos vereséget szenvedtünk... magam sem hittem volna, hogy egy egyenesen ragyogó háborús helyzetet két hónapon belül így el lehet rontani."

A „villámháború" amelyet Nyugat-Európában oly nagy sikerrel alkalmaztak, a Szovjetunió ellen megbukott, sőt a Vörös Hadsereg moszkvai ellentámadása majd általános támadása (1941. december 6-tól 1942 áprilisig) következtében a német hadsereg elszenvedte első nagy vereségét. Szertefoszlott a legyőzhetetlen fasiszta hadigépezetről szóló legenda. „Nincs szó annak az elragadtatásnak a kifejezésére, amelyet mindnyájan érzünk az Önök hadseregeinek, a német hódítók ellen elért ragyogó győzelmei láttán. Nem tudom megállni, hogy ne fejezzem ki Önöknek ismét hálánkat és ne üdvözöljem mindazért, amit Oroszország tesz a közös ügyért", — írta Churchill 1942. február 11-én, a Sztálinhoz küldött táviratában.

A győzelem nagy hatással volt a szovjet hadseregre, a súlyos nélkülözések közepette dolgozó hátországra, a szovjet népre és a világ haladó erőire, amelyek az elért sikerekben az elkövetkező évek nagy győzelmeinek előjeleit látták.

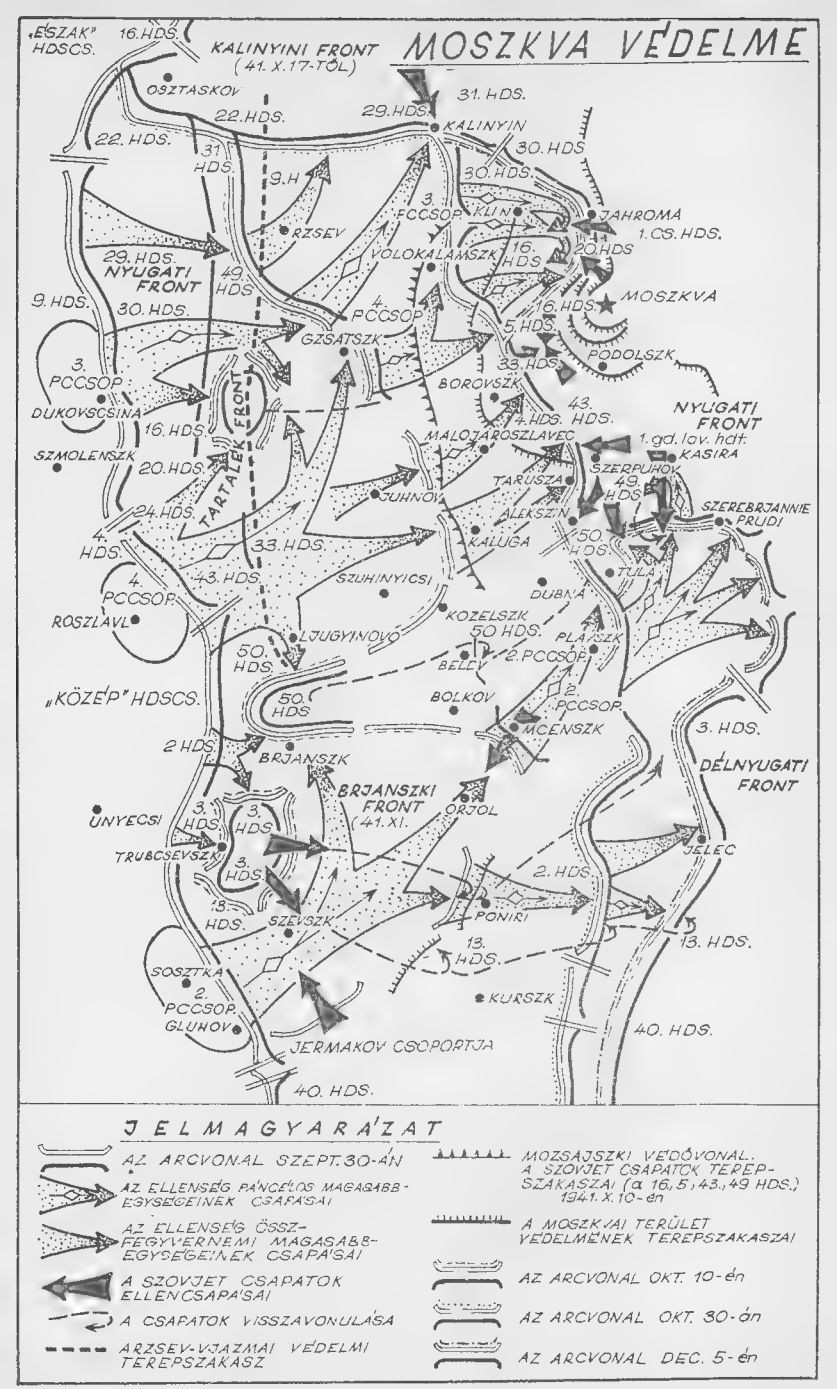
MOSZKVA VÉDELME
„ÉSZAK" HDSCS.
16. HDS.
KALINYINI FRONT (41. X. 17-TŐL)
OSZTASKOV
22. HDS.
29. HDS.
31. HDS.
KALINYIN
22. HDS.
31 HDS.
9. H
30. HDS
30. HDS.
3. PCCSOP.
KLIN
JAHROMA
1. CS. HDS.
RZSEV
VOLOKALAMSZK
16. HDS
20. HDS
29. HDS.
NYUGATI FRONT
49. HDS
MOSZKVA
9. HDS.
30. HDS.
4. PCCSOP.
16. HDS.
5. HDS.
GZSATSZK
PODOLSZK
33. HDS.
3. PCCSOP.
BOROVSZK
DUKOVSCSINA
TARTALEK FRONT
43. HDS.
NYUGATI FRONT
16. HDS.
4. HDS.
MALOJAROSZLAVEC
1. gd. lov. hdt.
KASIRA
SZMOLENSZK
20. HDS.
SZERPUHOV
TARUSZA
49. HDS
JUHNOV
24. HDS.
ALEKSZIN
SZEREBRJANNIE PRUDI
4. HDS.
33. HDS.
KALUGA
50. HDS.
TULA
43. HDS.
SZUHINYICSI
DUBNA
4. PCCSOP.
ROSZLAVL
KOZELSZK
50 HDS.
PLAVSZK
LJUGYINOVO
50. HDS.
2. PCCSOP.
BELEV
„KÖZÉP" HDSCS.
50. HDS
BOLKOV
2. PCCSOP.
MCENSZK
3. HDS.
2 HDS.
BRJANSZK
DÉLNYUGATI FRONT
BRJANSZKI FRONT (41. XI.
ORJOL
UNYECSI
3. HDS.
3. HDS.
TRUBCSEVSZKI
JELEC
3. HDS.
2. HDS.
13. HDS.
SZEVSZK
PONIRI
13. HDS.
13. HDS.
SOSZTKA
2. PCCSOP.
KURSZK
GLUHOV
40. HDS.
JERMAKOV CSOPORTJA
40. HDS.
JELMAGYARÁZAT
AZ ARCVONAL SZEPT. 30-ÁN
AZ ELLENSÉG PÁNCÉLOS MAGASABB-EGYSÉGEINEK CSAPÁSAI
AZ ELLENSÉG ÖSSZ-FEGYVERNEMI MAGASABB-EGYSÉGEINEK CSAPÁSAI
A SZOVJET CSAPATOK ELLENCSAPÁSAI
A CSAPATOK VISSZAVONULÁSA
ARZSEV-VJAZMAI VÉDELMI TEREPSZAKASZ
MOZSAJSZKI VÉDŐVONAL. A SZOVJET CSAPATOK TEREPSZAKASZAI (a 16., 5., 43., 49 HDS.) 1941. X. 10-én
A MOSZKVAI TERÜLET VÉDELMÉNEK TEREPSZAKASZAI
AZ ARCVONAL OKT. 10-én
AZ ARCVONAL OKT. 30-án
AZ ARCVONAL DEC. 5-én

A fordulat kezdetétől a japán kapitulációig

A fasiszta Németország vezetői az 1941—1942 telén elszenvedett vereség után már látták, hogy gyors győzelem helyett hosszan elhúzódó háborúra kényszerülnek. Ehhez olajra, vasra, gabonára volt szükségük. Ezért elhatározták, hogy 1942-ben a nyersanyagokban gazdag Kubán és Észak-Kaukázus vidékét szerzik meg. A „Barbarossa" terv katonapolitikai céljait ugyan továbbra is fenntartották, de ahhoz már nem volt elég erejük, hogy egyidőben három hadászati irányban támadjanak. A főcsapás ekkor a Kaukázus elfoglalására irányult.

A németek 1942 nyári—őszi hadjárata kudarcba fulladt. Elfoglalták ugyan a Donyec-medencét, a Don és Kubán gazdag mezőgazdasági vidékeit, áttörtek a Volgához és jelentősen megközelítették a kaukázusi olajvidéket, de nem törték meg a szovjet nép és hadserege ellenálló erejét. Több mint két hónapig tombolt az elkeseredett harc Sztálingrádért, minden háztömbért és házért küzdelem folyt. A város lángolt és füstölt, romhalmazzá vált, de a hadsereg helytállása nem volt hiábavaló. November közepén a fasiszta csapatok teljesen kimerültek és védelemre kényszerültek. Hasonló sorsra jutottak a főcsapás irányába támadó német erők is. A szovjet hadsereg csapatai novemberben a Kaukázus északi előhegyeiben megállították a német támadást.

Tegyük fel most már harmadszor a kérdést: felkészült-e a Szovjetunió a proletárhatalom védelmére? — és bizonyítsunk. A szocialista hadigazdaság a háború kezdeti időszakában elszenvedett súlyos veszteségek ellenére, másfél év leforgása alatt nemcsak egyenrangú ellenfele lett a nagy termelési tapasztalatokkal rendelkező, majdnem egész Európa fejlett iparára támaszkodó német hadigazdaságnak, hanem túl is szárnyalta azt. *A szovjet ipar 1942-ben már 14 368 harckocsival, 10 736 repülőgéppel és 18 millió puskával gyártott többet, mint a német ipar.* Több újtípusú tüzérségi fegyver termelését kezdték meg. A BM—8 és BM—13 típusú rakétarendszerű sorozatvetőkből az ún. „Katyusák"-ból 1942-ben már 3237 darabot kapott a hadsereg.

Az 1942-ben gyártott tüzérségi és gyalogsági fegyverek 535 lövész — és lovas hadosztály, 342 tüzérezred felszereléséhez voltak elegendők.

Az állandóan növekvő haditermelés, a csapatok anyagi-technikai ellátottsága, a parancsnoki állomány megalapozott hadművészeti tudása képessé tette a Vörös Hadsereget a háború menetének megfordítására. Az 1942. november 19-én megkezdődött ellentámadással, majd a németek „B" hadseregcsoportja főerőinek bekerítésével, a

Géppisztolyosok a Kaukázus hágóit védik

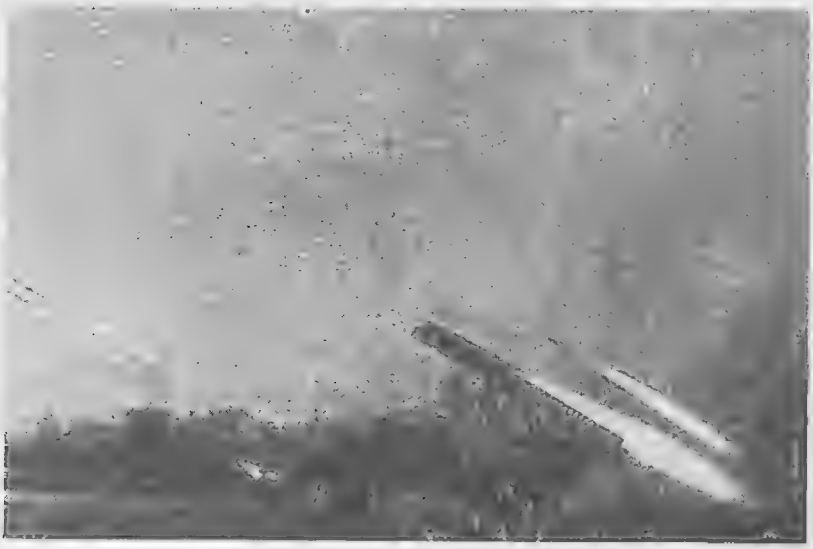

Rakétarendszerű sorozatvetők, a „Katyusák"

KV típusú harckocsik szerelése az urali Kirov gyárban

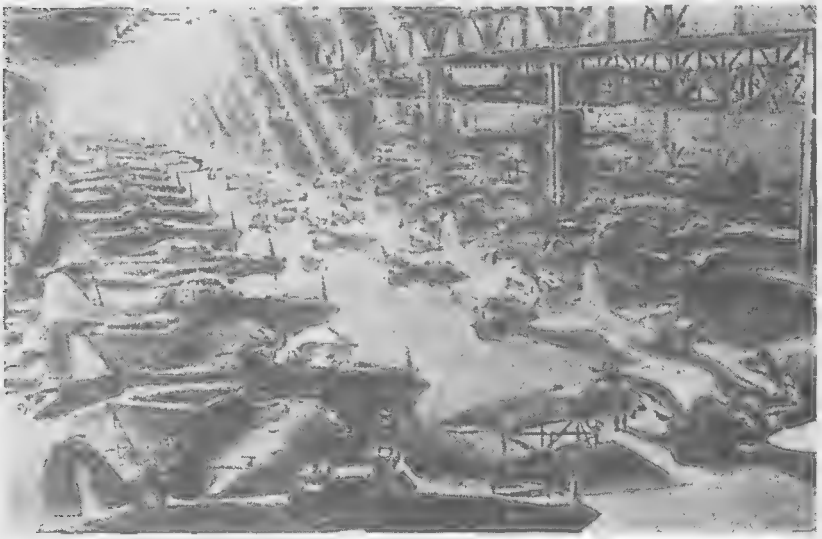

IL-2 típusú repülőgépek gyártása 1942

felmentési kísérletek meghiúsításával, a körülzárt 6. tábori hadsereg és 4. páncélos hadsereg részeinek felszámolásával, illetve fogságbaejtésével nemcsak a Nagy Honvédő Háború, hanem az egész második világháború menetében idéztek elő fordulatot. *A hadászati kezdeményezés végleg a szovjet hadsereg kezébe ment át.*

A náci birodalom tekintélye súlyos csorbát szenvedett. A szovjet csapatok két és fél hónapig tartó támadás során hat hadseregeet zúztak szét, 2000 harckocsit, 10 ezer löveget és aknavetőt, 2000 repülőgépet, 70 ezer gépkocsit semmisítettek meg, illetve zsákmányoltak. Ha az 1942 nyári veszteségeket is hozzáadjuk, azt látjuk, hogy az olajforrások megszerzésének kísérlete Hitlernek több mint egymillió katonájába került.

Kihallgatásra vezetik Paulus vezértábornagyot

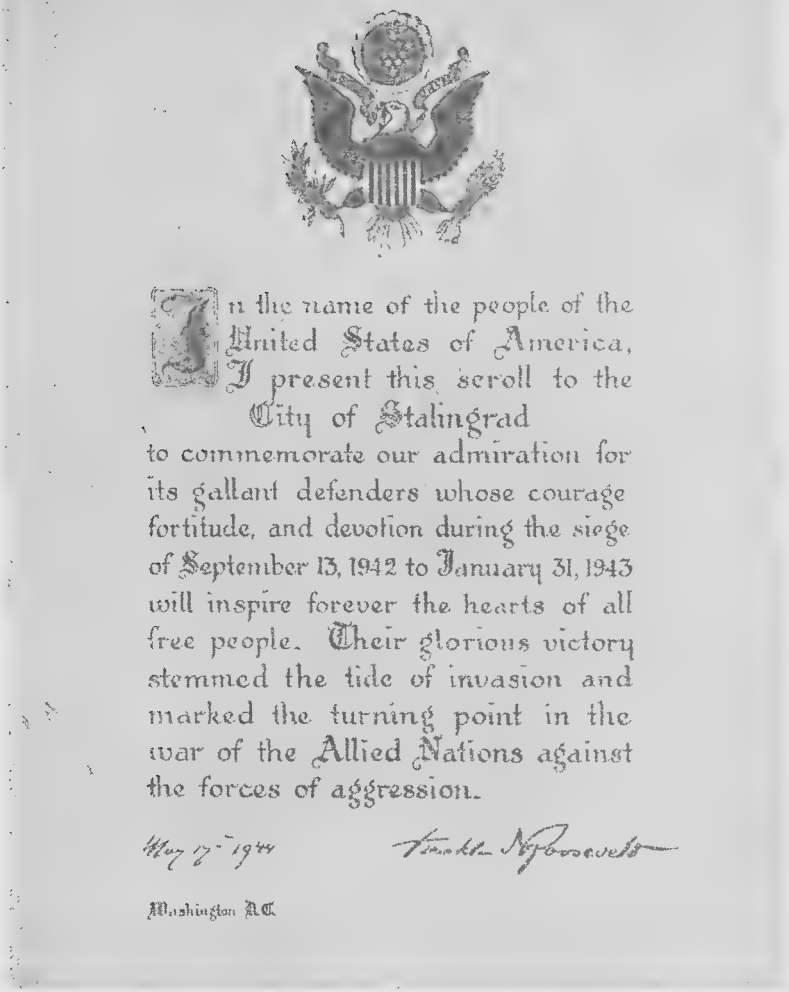

In the name of the people of the United States of America, I present this scroll to the City of Stalingrad to commemorate our admiration for its gallant defenders whose courage fortitude, and devotion during the siege of September 13, 1942 to January 31, 1943 will inspire forever the hearts of all free people. Their glorious victory stemmed the tide of invasion and marked the turning point in the war of the Allied Nations against the forces of aggression.

May 17 1944 Franklin D. Roosevelt

Washington D.C.

F. D. Rooseveltnek az Egyesült Államok Elnökének díszoklevele Sztalingrád hős védőinek

A szovjet fegyveres erők sztálingrádi ellentámadása, a szocialista hadművészet diadalát jelentette, amely a támadó hadműveletekben kiválóan alkalmazta a harckocsik, a tüzérség és a légierő tömegeit. Igazolódott, hogy a támadó hadműveletek sikeres végrehajtásában, az ellenséges csoportosítás átkarolásában, megkerülésében és bekerítésében a harckocsi és gépesített magasabb egységek főszerepet játszanak.

Sztálingrád után az egész arcvonalon támadásba lendült a szovjet hadsereg. 1943 júliusában és augusztusában a központi orosz síksá-

Küzdelem minden házért. Sztalingrád 1942

gon, Kurszk, Orjol és Belgorod környékén dúlt a háború egyik legnagyobb csatája — az 1943 nyári hadjárat döntő ütközete. Kurszk térségében az arcvonal egy nyugatra néző ívet alkotott. Hitler tábornokai úgy gondolták, hogy itt átütő győzelmet arathatnak. Légvárat építettek. A fegyverzettel és haditechnikával jól ellátott, gazdag harctéri tapasztalatokat szerzett Vörös Hadsereg 1943 őszén már a Dnyeperért harcolt.

Nyugat-Európában még mindig nincs második arcvonal. Változatlanul a szovjet hadsereg viseli a háború minden terhét. Jönnek viszont a gratulációk a kurszki győzelemért. „Az önök fegyveres erői mesteri tudásukkal, bátorságukkal, önfeláldozásukkal és kitartásukkal a régóta tervezett német támadást egyhónapos gigászi küzdelemben nemcsak megállították, hanem egyszersmind, ellentámadást indítottak, amelynek messzemenő következményei lesznek. Őszinte szerencsekívánataimat küldöm a szovjet hadseregnek. Roosevelt." „Ha Ön elküldené nekem az új szovjet-orosz himnusz kottáját, gondoskodni tudnék arról, hogy a brit rádió minden alkalommal közvetítse, amikor fontos orosz győzelemről ad hírt. Churchill" — táviratozzák Sztálinnak.

Hosszú és nagy áldozatokkal járó még az út, amelyet a szovjet hadseregnek 1944-ben és 1945-ben meg kell tenni. 1944 a döntő

Műszakiak átjárót nyitnak a drótakadályokon Kurszk 1943

A szovjet katonák 1944. szeptember 23-án Dombegyház és Battonya körzetében átlépték Magyarország határát és megkezdték falvaink és városaink felszabadítását.

Szovjet harcosok a Nagykörúton. 1945 január

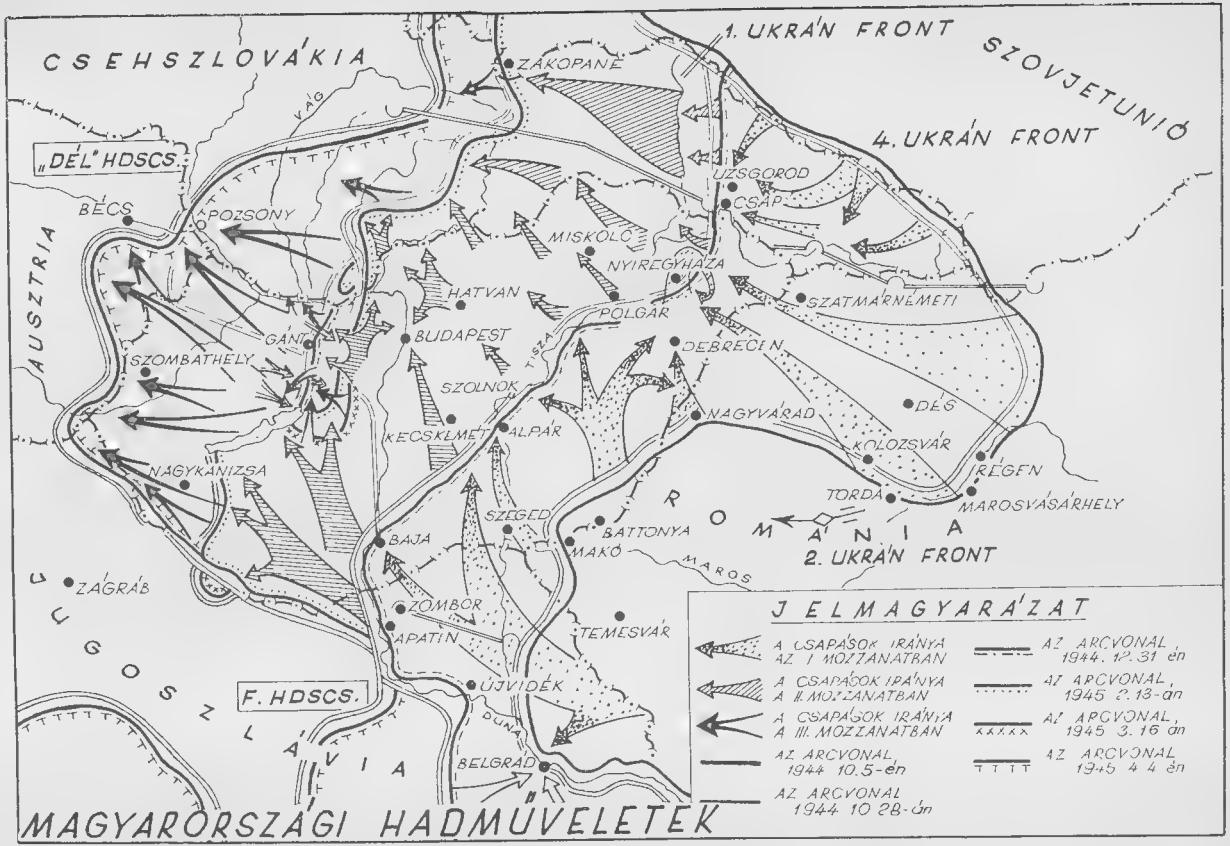
CSEHSZLOVÁKIA
1. UKRÁN FRONT
SZOVJETUNIÓ
4. UKRÁN FRONT
„DÉL" HDSCS.
VÁG
ZÁKOPANE
UZSGOROD
CSAP
BÉCS
POZSONY
AUSZTRIA
MISKOLC
NYIREGYHÁZA
HATVAN
POLGÁR
SZATMÁRNÉMETI
GÁNT
BUDAPEST
DEBRECEN
SZOMBATHELY
TISZA
SZOLNOK
DÉS
NAGYVÁRAD
KECSKEMÉT
ALPÁR
KOLOZSVÁR
NAGYKANIZSA
SZEGED
TORDA
MAROSVÁSÁRHELY
BAJA
BATTONYA
MAKÓ
ROMÁNIA
2. UKRÁN FRONT
MAROS
ZÁGRÁB
ZOMBOR
APATIN
TEMESVÁR
JUGOSZLÁVIA
F. HDSCS.
ÚJVIDÉK
DUNA
BELGRÁD
MAGYARORSZÁGI HADMŰVELETEK
JELMAGYARÁZAT
A CSAPÁSOK IRÁNYA AZ I. MOZZANATBAN
A CSAPÁSOK IRÁNYA A II. MOZZANATBAN
A CSAPÁSOK IRÁNYA A III. MOZZANATBAN
AZ ARCVONAL, 1944. 10. 5-én
AZ ARCVONAL 1944. 10. 28-án
AZ ARCVONAL 1944. 12. 31-én
AZ ARCVONAL, 1945. 2. 13-án
AZ ARCVONAL, 1945. 3. 16-án
AZ ARCVONAL 1945. 4. 4-én

Szovjet katona egy magyar kislánnyal Budapest felszabadítása után

hadászati támadó hadműveltek esztendeje volt. A szovjet hadsereg a Barents-tengertől a Fekete-tengerig helyreállította a Szovjetunió államhatárait és megkezdte a leigázott európai népek, köztük hazánk felszabadítását. A szovjet csapatok támadó hadműveletei által létrejött kedvező helyzetet kihasználva — sok huzavona és még több ígérgetés után — a szövetségesek partraszálltak Normandiában (1944. június 6.), ezzel létrehozták az európai második arcvonalat.

A szovjet hadsereg csapatai 1945. januárjában a Balti-tengertől a Kárpátokig terjedő szakaszon indítottak hatalmas támadást. Januártól áprilisig áttörték a kelet-poroszországi előkészített és erődrend-

Végre második arcvonal. 1944. június

szerből álló német védelmet, bekerítették az ott levő erőket. Ezzel egyidőben bontakozott ki a Visztula-oderai hadművelet, amelynek eredményeként elérték az Odera és a Neisse folyók vonalát, 60 km-re közelítették meg Németország fővárosát. A sorozatos győzelmek Kelet-Poroszországban, Lengyelországban, Kelet-Pomerániában, Szi-

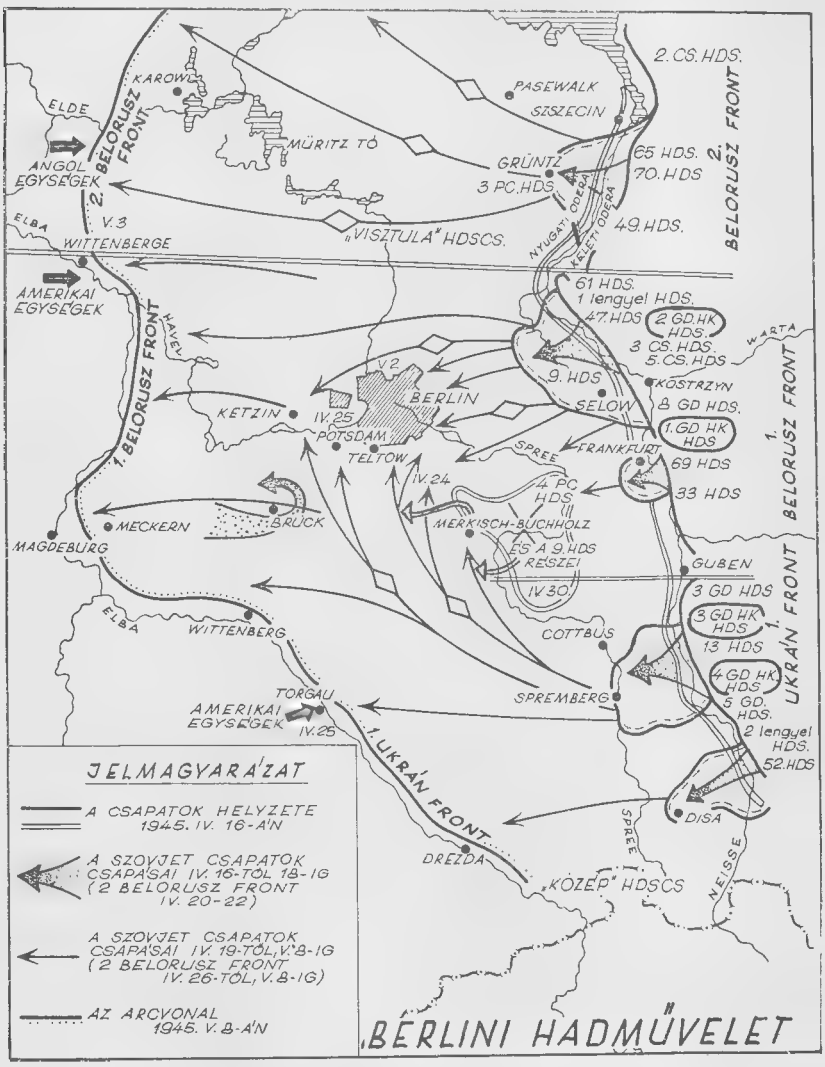

léziában és Magyarországon megteremtették a berlini hadművelet feltételeit.

A berlini hadművelet rendkívüli erőfeszítéseket követelt a 2., 1. Belorusz és az 1. Ukrán Front csapataitól. A főváros előterét védelemre rendezték be. Berlint három védőgyűrű övezte, és kilenc védelmi szektorra osztották. A tereket és utcákat barikádokkal, harckocsi akadályokkal, aknamezőkkel zárták el. A németek a berlini irányban egymillió embert, 10 ezer löveget és aknavetőt, 1500 harckocsit és rohamlöveget, 3300 repülőgépet összpontosítottak, a városban pedig 200 ezer fős helyőrséget alakítottak.

A szovjet főparancsnokság a három front állományába 19 összfegyvernemi —, 4 harckocsi, — és 4 légihadsereget, több önálló harckocsi és gépesített hadtestet összpontosított (159 lövészhadosztály, 2,5 millió katona, 42 ezer löveg és aknavető, 7500 repülőgép, 6250 harckocsi és rohamlöveg, 95 380 gépkocsi).

E számok az adott irányban a harckocsi, repülőgép, a löveg és aknavető erőviszonyokat mutatják. A berlini csatában azonban nemcsak a számok domináltak, hanem tükröződött a szovjet hadsereg érettsége, a háború alatt megtett fejlődése, a párt nevelte katonák tapasztalata. „Mennyi gondolat fordult meg a fejünkben azokban a

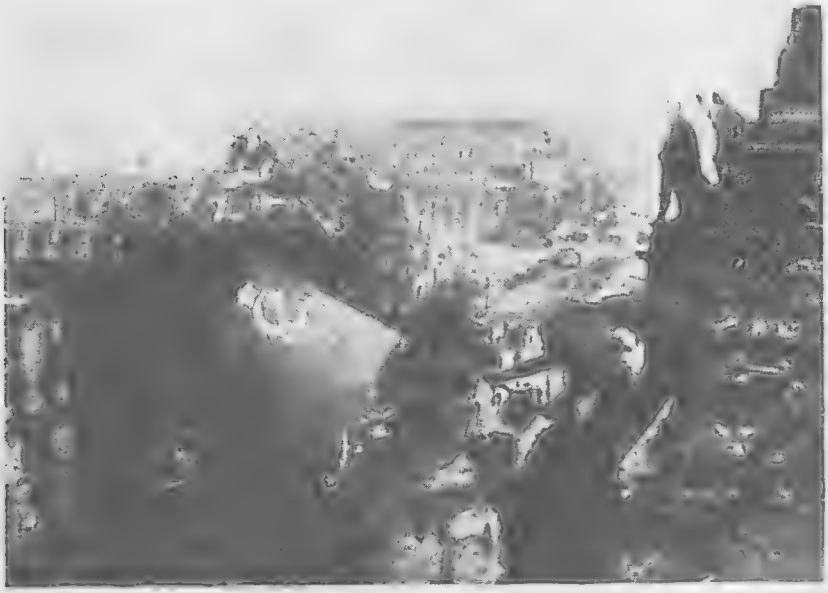

A győzelem zászlója leng Berlin felett

A győzelem napján a moszkvai Vörös-téren

boldog percekben! — írja Zsukov memoárjában. — Emlékeztünk a Moszkva alatti súlyos ütközetre... magunk előtt láttuk Sztálingrád be nem hódoló romjait, a súlyos ostromot álló hős Leningrádot és Szevasztopolt... Emlékeztünk a kurszki győzelemre, lerombolt falvaink és városaink ezrére, a háború szörnyűségeit bátran viselő népünkre, s azokra, akik a fasiszta hordák áldozatává váltak. És most, utunk végén, láttuk, hogy népünk szenvedései, áldozatai nem voltak hiábavalók..."

Az április 16-tól május 9-ig tartó berlini hadműveletben a szovjet csapatok felszámolták a német hadsereg utolsó maradványait. Berlin elfoglalása és az Elba elérése után a fasiszta Németország kapitulációra kényszerült. 1945. május 9-én 0 óra 43 perckor a Szovjetunió és a nyugati szövetségesek katonai képviselői előtt a szétvert fasiszta hadsereg vezetői aláírták a feltétel nélküli megadásról szóló okmányt.

Az európai háború befejezése után néhány hónappal kapitulációra kényszerült Japán is. A Szovjetunió a jaltai konferencián vállalt szövetségi kötelezettségének megfelelően augusztus 9-től szeptember 2-ig felszabadította Mandzsúriát, a dél-szahalini és a kurili szigeteket. A szabadság szerető népek világtörténelmi győzelmet arattak az agresszió és a fasizmus erői felett.

Európában elnémultak a fegyverek

1945. április 25. Találkozás az Elbánál

A hidegháború kezdete

Amikor a szovjet csapatok a szétvert fasiszta hadsereg maradványait üldözve 1945. április 25-én Torgau városánál elérték az Elbát és találkoztak a szövetséges amerikai, angol és francia katonákkal a világ népei remélték, hogy a közös ellenség legyőzését a tartós béke korszaka követi.

Németország kapitulációja után, a három nagyhatalom vezetői, Sztálin, Truman, Churchill (július 28-tól Attlee) július 17. és augusztus 2. között Potsdamban üléseztek. Az értekezlet középpontjában a német kérdés állt. A Szovjetunió javaslatára elhatározták, hogy Németország egységét fenntartják és békeszerető, demokratikus államma fejlesztik. Megállapodtak Németország demilitarizálásában, nácitlanításában, demokratizálásában és annak ellenőrzésében. A békeszerződés tervezetek előkészítésére megalakították a külügyminiszterek tanácsát. Ezek — és a potsdami értekezlet más határozatai — azt jelentették, hogy a Szovjetunió által védelmezett demokratikus elvek újabb győzelmet arattak, és a népek reményei valóra válhatnak.

A potsdami értekezlet azonban számos nagyhorderejű problémát sem tisztázni, sem megoldani nem tudott. Az amerikai imperializmus az atommonopóliumra alapozva kívánta realizálni világuralmi törekvéseit. Az Egyesült Államok ugyanis éppen a konferencia megnyitása előtt (július 15-én) robbantotta fel New Mexikó állam területén az első kísérleti atombombát. „Ha a bomba, mint ahogy gondolom, felrobban, úgy furkósbotom lesz ezekkel a fickókkal szemben (vagyis a szovjet delegációval szemben: V. Gy.)" jelentette ki Truman elnök a konferencia előtti napokban.

Az amerikaiak 1945. augusztus 6-án és 9-én atombombát dobtak Hiroshima és Nagaszaki japán városokra. A tömegpusztító fegyver alkalmazása a háborúnak ebben az időszakában már teljesen indokolatlan, barbár cselekedet volt. „... a ledobott atombombák nem annyira a második világháború utolsó katonai cselekménye, mint inkább a Szovjetunióval folytatott jelenlegi diplomáciai hidegháború első akciója" — írta P. M. S. Blackett angol tudós 1948-ban. Az atombomba romboló hatásának demonstrálásával, az amerikai hadipotenciál fitogtatásával akarták megfélemlíteni az emberiséget

és megváltoztatni a Szovjetunió javára eltolódott erőviszonyokat. Ezt szolgálták a bikini-i atombomba kísérletek is, melynek célját Pandit Nehru 1946. júliusában a következőképpen határozta meg: „bizonyára a világ tudomására akarják hozni, hogy az Egyesült Államok képes és kész arra, hogy bármely népet vagy országot, amely politikájának útját állja, a levegőbe röpítse".

Közvetlenül a háború befejezése után kedvezőtlen volt a politikai légkör az imperializmus nyílt állásfoglalására. A hidegháború nyílt meghirdetésének az a beszéd tekinthető, amelyet Churchill 1946 márciusában Fultonban — Truman jelenlétében s nyilván helyeslésével — mondott. Kiállt az angol—amerikai szövetség mellett, amely szerinte nem a szerződéseken, hanem közös érdekeiken, közös rendszerükön és közös céljaikon alapszik. Követelte, hogy ez a szövetség a nagy katonai erőre és az atombomba monopóliumára támaszkodjék. Felhívta Amerikát, legyen tudatában erejének és vegye át a háború után felforgatott világ vezetését.

A fultoni beszéd teljes fordulatot adott a nyugatiak magatartásának. Megtagadták a háború alatt kötött szövetséget és az antikommunizmus jelszava alatt minden reakciós erő mozgósítására és összefogására, a „keresztény civilizáció megvédésére" szólították fel a nyugati világot. Mindez már előre jelezte az új katonai és politikai tömbök létrehozását. Ehhez sem kellett hosszú időnek eltelni. A ka-

Hiroshima az atomrobbanás után

pitalista országok először csak kétoldalú egyezményeket kötöttek egymással, majd az USA közvetlen és aktív részvételével létrehozták a különböző agresszív tömböket: 1949-ben Európában az Észak-Atlanti Szövetség (NATO), 1954 Délkelet-Ázsiában a SEATO, 1955-ben Közel- és Közép-Keleten a CENTO jött létre. A katonai tömbök szervezése és az atomháborúval való fenyegetőzés mellett nyílt fegyveres konfliktusokat is kirobbantottak (koreai, vietnami, izraeli, stb.).

A Szovjetunióban a második világháború befejezése után rendkívül bonyolult feladatot kellett megoldani: felszámolni a pusztító háború súlyos következményeit, hajlékot adni az emberek millióinak, átállítani békés vágányokra az ország gazdaságát és kiaknázni az erőforrásokat a további fejlődéshez, helyreállítani a gazdasági kapcsolatokat, stb. Mindezeket a feladatokat a negyedik — a háború utáni első — ötéves tervben kezdték megvalósítani. Fontos volt a nehézipar és a vasúti közlekedés fejlesztése, amely nélkül lehetetlen lett volna gyorsan és sikeresen helyreállítani az egész népgazdaságot, fellendíteni az ipart és mezőgazdaságot, megvalósítani a műszaki haladást és fokozni az ország védelmi képességét.

A háború utáni építés azonban nem csupán óriási anyagi eszközöket, hanem hatalmas embertartalékokat is követelt, s ennek jelentős része a fegyveres erők soraiban teljesített szolgálatot.

1945 májusában a hadsereg és flotta állománya 11 millió 365 ezer embert tett ki. Az adott körülmények között a létszámcsökkentést úgy hajtották végre, hogy megőrizzék a fegyveres erők magvát és mindenképpen szavatolják az ország biztonságát. 1945. július 5-től 1948 elejéig közel 8,5 millió katonát szereltek le (köztük 300 ezer tábornokot és tisztet), ezzel a létszám 2 millió 874 ezerre csökkent. Az ipar és mezőgazdaság 150 ezer gépkocsit, több mint egymillió lovat kapott a hadseregtől. A polgári légiflottához visszatértek a szállító repülőgépek, a haditengerészeti flotta mintegy 1500 szállítóhajót adott vissza a hajózási vállalatoknak.

A Szovjetunió abban a reményben csökkentette fegyveres erőinek létszámát, hogy a nyugati hatalmakat is a béke és a második világháborúban kialakult szövetség megőrzésének eszméi fogják vezérelni. Ezek a remények azonban nem váltak valóra. Amikor az agresszív NATO tömb kialakult (1949) a Szovjetunió kénytelen volt újra növelni fegyveres erőinek létszámát és az 1955-re elérte az 5 millió 763 ezret. (Megjegyzendő, hogy ez a létszám 1958-ig 2 millió 140 ezerrel csökkent, sőt 1960-ban határozatot hoztak újabb 1 millió 200 ezres csökkentésre, amelynek a végrehajtását azonban — tekintettel a nemzetközi helyzet alakulására — ideiglenesen leállították.)

A háború utáni első években azt is figyelembe kellett venni, hogy az Egyesült Államok az atomfegyver monopóliumával rendelkezett.

A Szovjetuniónak létérdeke volt, hogy megszüntesse ezt a monopóliumot. Az USA katonai szakemberei úgy vélték, hogy az atomfegyver létrehozásához a Szovjetuniónak 15—20 évre lesz szüksége. Az atommonopólium azonban jóval hamarabb megszűnt, mint ahogy azt nyugaton gondolták. Molotov — a Szovjetunió külügyminisztere, 1947. november 6-án nyilatkozott az atombomba titkát illetően mondván, hogy „ez a titok régóta nem titok".

Az 1949 augusztusában végrehajtott kísérleti atomrobbantással végleg megszűnt az Egyesült Államok atommonopóliuma. 1953 augusztusában pedig a Szovjetunióban kipróbálták a hidrogénbomba egyik fajtáját is.

Az atom-, majd hidrogénbomba megjelenése a szovjet állam kezében gyökeresen megváltoztatta a katonai erőviszonyokat. Az Amerikai Egyesült Államok vezetőinek számításba kellett venniük, hogy megszűnt területük sérthetetlensége, véget ért az atomzsarolás korszaka.

A szovjet fegyveres erők ma

A hadügy fejlődésének 1954 és 1959 közötti időszakát a tömegpusztító fegyverek korszerűsítése, felhalmozása, a különböző rakétarendszerek megjelenése és az elektronika nagyarányú fejlődése jellemezte, de mindez csak a hadügyi forradalom kezdetét jelentette.

Az 1960-tól napjainkig terjedő szakaszban a hadügy egész történetének legnagyobb forradalmát élte és éli át. A háború jellegét ugyan ma is a társadalmi, politikai, gazdasági, illetve a szoros értelemben vett katonai-haditechnikai tényezők határozzák meg, de az elmúlt világháborúhoz viszonyítva ezek óriási változáson mentek át. *A sajátos katonai (haditechnikai, hadtudományi-hadművészeti, stb.) elemek mellett rendkívül megnövekedett a politikai-gazdasági, tudományos, technikai tényezők szerepe.*

A politikai tényezők — többek között — olyan értelemben határozzák meg a háború jellegét, hogy azok hatására alakulnak ki az egymással szembenálló államcsoportok, amelyek osztály, nemzeti, egyes esetekben földrajzi okokból (döntő jelentősége az osztályjellegnek van) élesen elhatárolódnak. Korunk legfőbb vonása a szocializmus előretörése. Ennek alapján a szocialista és a tőkés világ közötti ellentétek és az ezzel kapcsolatos konfliktusok állnak napjaink történetének előterében. A két világrendszer létrejötte, történelmi küzdelme, az egyes társadalmak belső fejlődése, a gyarmati rendszer szétesése és az új független államok növekvő differenciálódása nyomán új helyzet alakult ki.

A gazdasági tényezők olyan szempontból befolyásolják a rakéta-atomháború jellegét, hogy a katonai erő — ezen belül az állam atomereje — teljes mértékben a gazdaság lehetőségétől, a termelés állapotától, a technika és a tudomány fejlettségi színvonalától függ A tömegpusztító fegyverek megjelenésével és a fegyveres harc jellegének megváltozásával minőségileg új kapcsolat alakult ki a fegyveres erők építése és az állam gazdasági rendszere között. A különböző haderőnemek és fegyvernemek, seregtestek, és magasabb egységek, azok anyagi-technikai ellátottsága, a fegyveres küzdelem formái jelenleg sokkal jobban függnek a társadalmi-gazdasági rendtől. mint a korábbi háborúkban.

A különböző termelési statisztikai adatokból kitűnik, hogy a Szovjetunió bruttó villamosenergia, kőolaj és acéltermelése dinamikusabban fejlődik, mint az Egyesült Államoké. Emellett sok olyan termékfajtának mint a vas és színesfémek, a kőszén, cement, fémfeldolgozó szerszámgépek és egyebek összmennyiségét illetően a Szovjetunió és a többi szocialista ország, már jelenleg is felülmúlja az Egyesült Államokat és annak szövetségeseit. Ehhez még hozzá kell fűzni, hogy a szocialista rendszer céltudatosabban képes felhasználni a meglevő erőforrásokat. A Nagy Honvédő Háborúban például négy év alatt (1941—1944) a Szovjetunióban átlagosan évenként 11,3 millió tonna acélt, 7,8 millió tonna vasat és 113,7 millió tonna kőszenet termeltek. Ugyanezen évek alatt a fasiszta Németország szövetségeseivel együtt évenként 33,4 millió tonna acélt, 24,5 millió tonna vasat és 537,7 millió tonna szenet termelt, tehát három, illetve a szén tekintetében közel ötszörösét az előbbinek. Ilyen mutatók mellett a Szovjetunió évenként átlagosan 27 ezer repülőgépet, 23 774 harckocsit és rohamlöveget, Németország pedig 19 720 repülőgépet és 12 400 harckocsit és rohamlöveget gyártott, más fegyverekről nem is beszélve, ahol az arányok még kifejezőbbek.

A fentieknél feltétlen figyelembe kell venni, hogy az acél-, a szén- és az olajtermelés általános színvonala a múltban alapjában véve meghatározta az állam, vagy koalíció katonai erejét. Ma sem jelentéktelenek ezek a mutatók, de az e tekintetben megszerzett előny közel sem jelenti az ellenség feletti fölényt. A háború kimenetelét — gazdasági szempontból — jelenleg legfőképpen, a rakétatechnika, a rádióelektronika felhasználásán alapuló korszerű vezetési eszközök és az atomfegyver előállításához szükséges hasadó anyagok, reaktorok és technikai berendezések mennyisége és minősége határozza meg.

A szovjet hadsereg fejlődésében elvileg az ismert törvényszerűségek jutottak érvényre. A termelőerők fejlődésével, a gazdaság növekedésével változott a hadsereg anyagi bázisa. Az új fegyverzet és

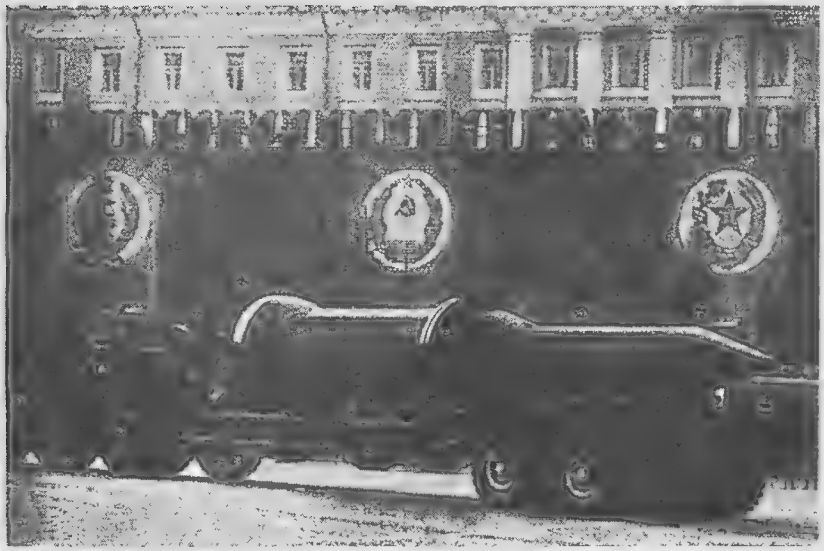

Hadászati rakéta

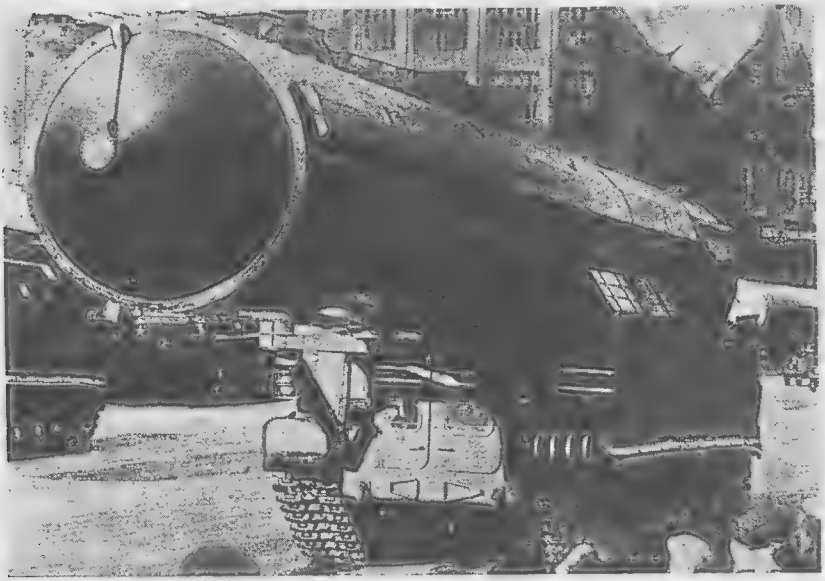

Hadászati interkontinentális rakéta

haditechnika megjelenése és a csapatoknál nagy tömegben való rendszeresítése megváltoztatta a fegyveres küzdelem formáit, a hadművészetet, a katonai doktrínát, a fegyveres erők építését, és általában változást idézett elő az egész hadügyben.

A szovjet fegyveres erők öt haderőnemből állnak: hadászati rakétacsapatok; honi légvédelmi csapatok; szárazföldi csapatok; légierő; és haditengerészeti flotta.

A hadászati rakétacsapatok 1960-ban önálló haderőnemmé és példa nélküli gyorsasággal a kapitalizmust elrettentő erővé váltak, ami a szovjet állam és valamennyi szocialista ország védelmi erejének további szilárdítását biztosítja. Felszerelésükbe interkontinentális és közepes hatósugarú rakéták, korszerű vezetési eszközök tartoznak. A fejlesztésükre és tökéletesítésükre fordított nagy figyelem egy esetleges háborúban betöltött döntő szerepükkel magyarázható. A gyakorlatilag korlátlan hatótávolság, a széles körű röppálya-manőver lehetővé teszi, hogy a Szovjetunió területén elhelyezett indító berendezésekről az imperialisták támadása esetén megsemmisíthessék az ellenségnek a föld bármely pontján levő célpontjait. Alkalmazásuk nem függ az időjárás viszonyaitól, az év- és napszaktól.

Az utóbbi évtizedben a hadászati rakétacsapatok nagymennyiségű új eszközt kaptak. Így az 1965. november 7. moszkvai díszszemlén először mutatták be az önjáró indítóberendezéssel rendelkező kisméretű, szilárd hajtóanyagú hadászati rakétákat. Ezeknek nincs állandó állásköreztük, így légi vagy kozmikus felderítéssel nem lehet előzetesen felfedni, a rakéták ugyanakkor bármely pillanatban indíthatók.

A Szovjetunió — figyelembe véve az Egyesült Államok hadászati rakéta-atomfegyvereit — már a hatvanas évek elején megkezdte az ellenrakéta-program kidolgozását, illetve az ez irányú kísérleteket és rövid idő alatt kiépítette a legfontosabb körzetek rakétaelhárító rendszerét.

A honi légvédelmi csapatok fegyverzetében már 1954-től, de különösen a hatvanas években minőségi változások történtek. A csöves légvédelmi tüzérséget irányítható légvédelmi rakéták váltották fel. A ballisztikus rakéták és a kozmikus repülőszerkezetek megjelenése megkövetelte, hogy a légvédelem, a repülőgépek mellett ezeket is képes legyen elhárítani. A légvédelmi rakéták egyre nagyobb hatótávolsággal, tűzgyorsasággal rendelkeznek. A rakéta rávezetést bonyolult automatikus számítógépek végzik.

A honi légvédelem repülő csapatai hangsebességen felüli kis, közepes és nagy hatótávolságú elfogó-vadászrepülőgépeket kaptak.

A légvédelem rádiótechnikai és szakcsapatait ellátták különböző olyan rádióelektronikai berendezéssel, amelyek lehetővé teszik az el-

Légvédelmi rakéta

Elfogó-vadászrepülőgép

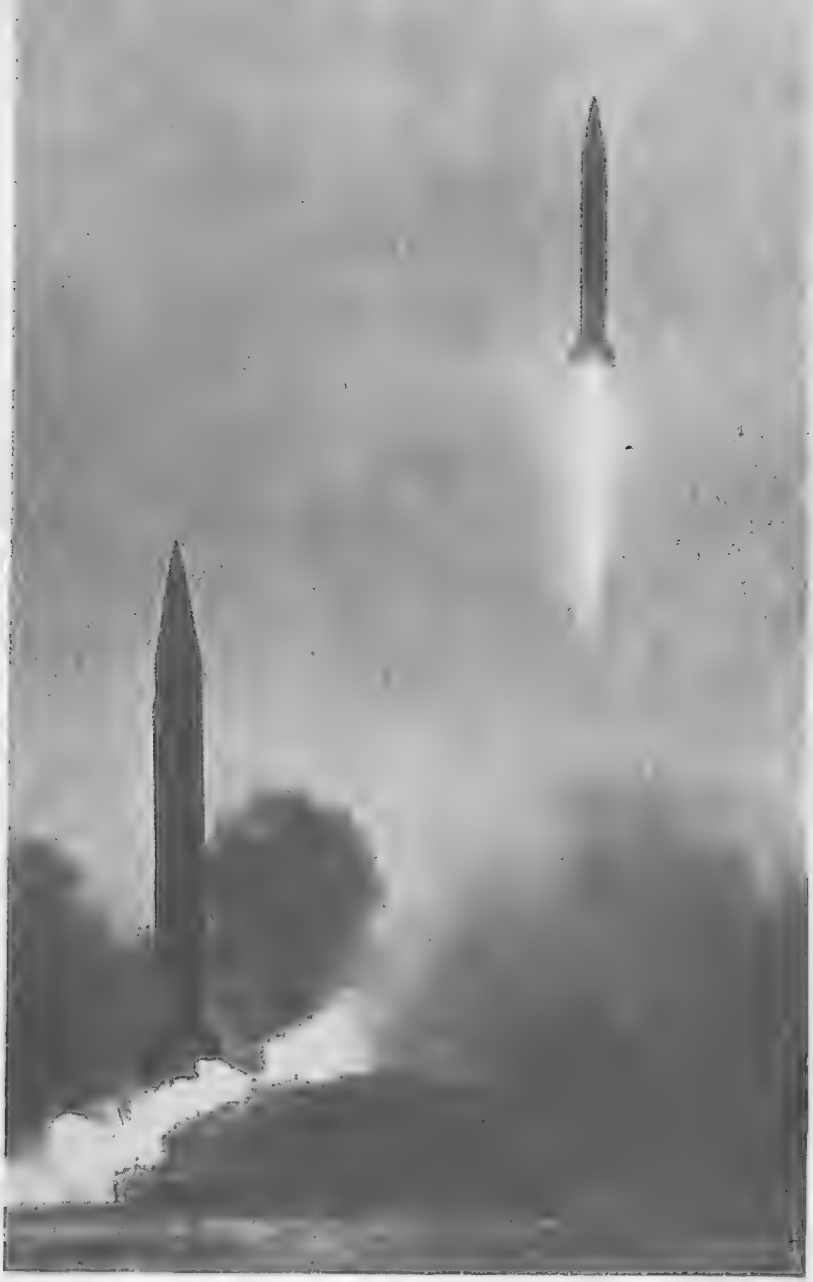

Rakéták csoportos indítása

A szárazföldi csapatok hadműveleti-harcászati rakétája

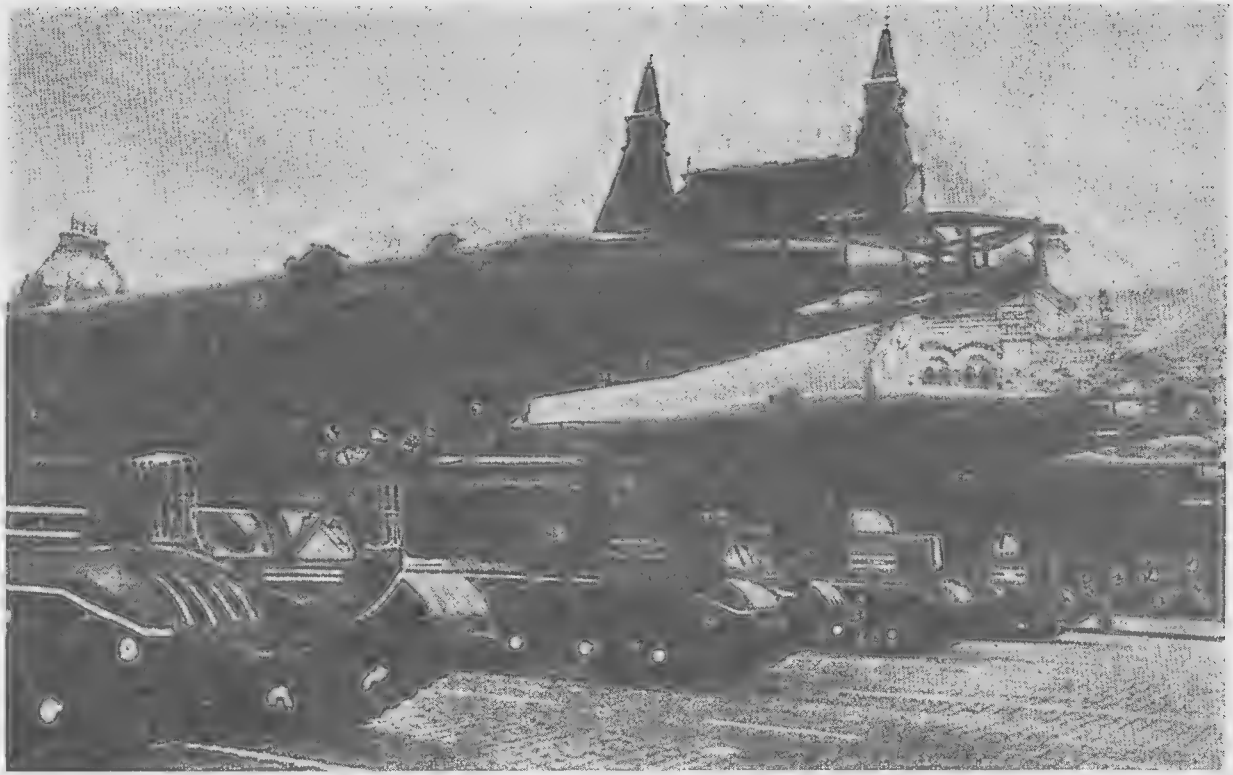

Harcászati rakéta

Tarackos üteg tüzelőállásban

Korszerű sorozatvetők, a „Katyusák" utódai

lenség légi kozmikus támadó eszközeinek felderítését, zavarását, azonosítását. Pontosan meghatározzák a koordinátákat és megjelölik a célt a légvédelmi rakétacsapatok és az elfogó vadászrepülőgépek számára.

A szárazföldi csapatok fejlődését, fegyvernemeinek, szakcsapatainak és különböző nagyságrendű szervezeteinek módosulását alapvetően a rakéta-atomfegyver elterjedése határozta meg. Amikor ugyanis a hadászati rakétacsapatok elsődlegességét elismerték a többi haderőnem között, nyilvánvalóvá vált, hogy a többi haderőnemen belül is vezető helyet foglalnak el a rakétaeszközök a fegyvernemek között. Így a szárazföldi csapatoknál a harcászati és hadműveleti-harcászati rakéták váltak a hadműveletek végrehajtásának fő eszközévé.

A rakéta-atomfegyver fejlődése mellett tökéletesedett a hagyományos fegyverzet is. A szárazföldi csapatok ágyús és tarackos tüzérségének fegyverzete újonnan szerkesztett, illetve korszerűsített lövegfajtákkal bővült. A tüzérség mozgékonysága, manőverező képessége és lőtávolsága jelentősen növekedett. Tovább fejlődött a sorozatvető tüzérség. Az új típusok nagyobb lőtávolsággal, találati

Páncélelhárító rakéták

Vegyi-sugárfelderítők

Harckocsik támadásban

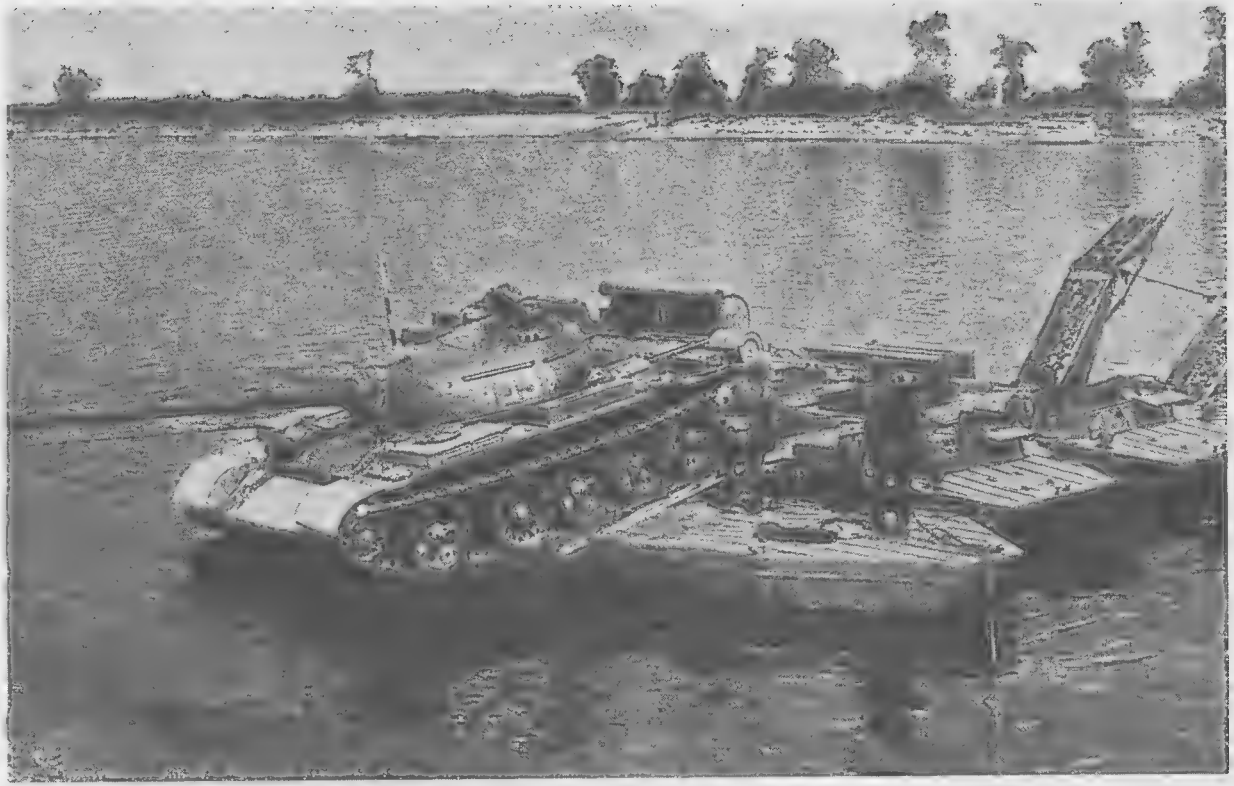

Folyóakadály leküzdése önjáró kompon

pontossággal, össztűzzel és mozgékonysággal rendelkeznek, mint a megelőzőek.

A páncéltörő tüzérség fejlesztése egyrészt a lövegek és lőszerek korszerűsítésére, a lövedék kezdősebességének és átütőképességének fokozására, másrészt teljesen új eszközök létrehozására irányult. Az ötvenes évek közepén létrehozták az irányított páncéltörő lövedéket. Megkezdődött a páncélozott célok ellen alkalmazott új, nagy hatékonyságú harceszközök sikeres fejlődése. A páncéltörő rakéták, a hátrasiklás nélküli páncéltörő lövegek, a kézi páncéltörő fegyverek és a harckocsi-aknák újabb típusai azt mutatják, hogy a „páncél" és a páncélelhárító fegyverek között több mint ötven éve megindult, váltakozó eredményű párharc újabb szakaszba lépett.

Minőségi változáson mentek keresztül a harckocsik. Erősödött páncélzatuk, fokozódott tűzerejük, sebességük és manőverező képességük. Az infratechnika bevezetésével alkalmassá tették az éjszakai tevékenységre. A lövegstabilizátor alkalmazásával lehetővé vált a pontos tűzvezetés mozgás közben is.

A harckocsikat alkalmassá tették a mélyvízi, mederfenéken történő átkelésre. Javultak a vezetést szolgáló eszközei is. Nagyarányú fejlődésük szorosan összefügg a tömegpusztító fegyverek elterjedésével. Az összes harcjárművek közül ugyanis a harckocsik a legalkalmasabbak az atomfegyver viszonyai közötti harcitevékenységre. Ezt jelentős mértékben az atomfegyverrel szembeni viszonylagos jó ellenállóképességnek (lökőhullám, hőhatás, áthatoló sugárzás) köszönhetik és annak, hogy az atomcsapások eredményeit a harcmezőn a leggyorsabban és legeredményesebben a harckocsik tudják kihasználni.

A harcitechnika kiegészült újtípusú lánctalpas és kerekes, úszó és nem úszó különböző rendeltetésű páncélozott szállító harcjárművekkel is. Ezek sebessége, manőverezőképessége és kilométertartaléka felülmúlja a korábbiakat.

A hatvanas években egyre korszerűbb rakéta- és lövészfegyverzettel felszerelt páncélozott harcjárművekkel látták el a csapatokat. Ezek már az áthatoló sugárzástól is jó védőképességgel rendelkeznek és nemcsak a mozgásra, hanem a gépjárműről folytatott harcra is lehetőséget nyújtanak.

A szárazföldi csapatokat nagy mennyiségű és kiváló konstrukciójú helikopterrel is ellátták. Ezek kiegészítik a földi harceszközöket és elősegítik olyan feladatok megoldását, mint a csapatok vezetése, az ellátás és összeköttetés. A harctevékenység során pótolhatják a földi harcjárműveket és tűzfegyvereket, résztvehetnek a csapatok tűztámogatásában. A helikopterek térhódítása alkalmazásuk sokoldalúságában rejlik.

Parancstovábbítás a szárazföldi csapatok egyik gépesített alegységéhez

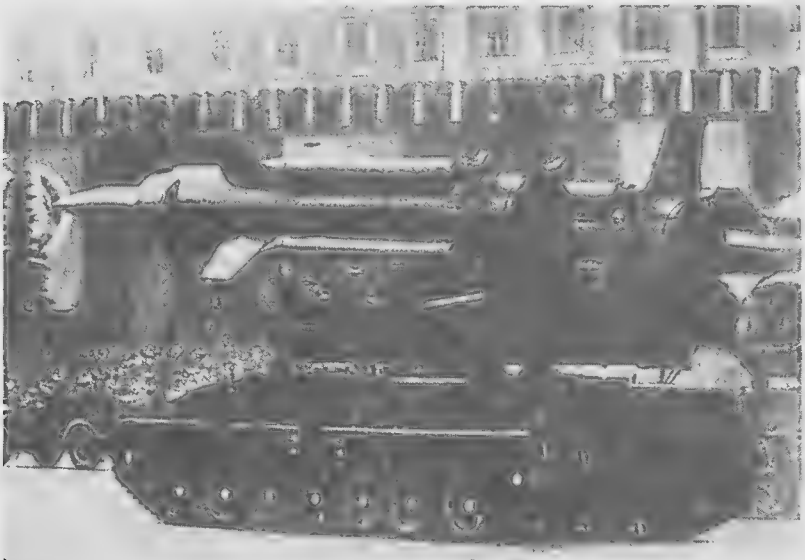

Önjáró légvédelmi rakéta

Önjáró légvédelmi gépágyú

Díszszemle a „Dnyeper" hadgyakorlat után

Légideszant bevetés előtt

Tengerészgyalogság partraszállása a „DÉL" fedőnevű hadgyakorlaton

Partraszállás

Átfegyverezték a szárazföldi csapatokat közvetlenül oltalmazó légvédelmi egységeket és magasabb egységeket is. Új eszközként kerültek a fegyverzetbe az irányítható légvédelmi rakéták. Nagy sebességgel — repülési magassággal, — hatótávolsággal, — és találati valószínűséggel rendelkeznek. A légvédelmi rakéta-komplexumok tökéletesítése a mozgékonyság növelésére, hatásosabb rádiólokációs technika létrehozására és az automatizált tűzvezetési rendszerrel történő ellátására irányult. Minőségileg javult a csöves légvédelmi tüzérség is. Fegyverzetük kiegészült nagy tűzgyorsasággal és hatékonysággal rendelkező önjáró többcsövű lövegekkel, melyek sikeresen vehetik fel a harcot a kis magasságban támadó légi célok ellen. A szárazföldi csapatok légvédelmi eszközei a vadászrepülőkkel együttműködve képessé váltak arra, hogy oltalmazzák a csapatokat a légi csapásoktól és biztosítsák ezek harcfeladatainak végrehajtását.

A rakéta-atomfegyver rendszeresítésével növekedett a légideszant-csapatok szerepe. Új feladataik és alkalmazásuk körülményei szükségessé tették, hogy hatékonyabb fegyverzettel és különféle új harci technikai eszközökkel lássák el őket. A hatvanas évek elején megjelent fegyverzetükben az új mintájú sorozatvető és önjáró tüzérség, a jobb harcászat-technikai jellemzőkkel rendelkező lövészfegyverek, a korszerű harckocsik, páncélozott szállító járművek, ballisztikus rakéták és páncéltörő eszközök. Mindezek jelentősen fokozták a légideszant csapatok tűzerejét. Egyre nagyobb repülési sebességgel, — magassággal és távolsággal rendelkező szállító repülőgépekről alkalmazták azokat. E gépek a harcosokon kívül a különböző lövegeket, rakétákat, páncélozott szállító harcjárműveket és harckocsikat is képesek voltak szállítani.

A szárazföldi csapatok az 1967-es „Dnyeper"-hadgyakorlaton is — számos szocialista ország katonai delegációja előtt — bizonyították erejüket. Az Ukrajna és Belorusszia területén végrehajtott gyakorlaton résztvettek a harcászati és hadászati légierő egységei, a harckocsik és a páncélozott szállítójárművek százai, a szárazföldi erők rakétaeszközei. A résztvevő csapatok kiváló kiképzését mutatja, hogy az óráról órára változó helyzetben olyan bonyolult feladatokat oldottak meg, mint a találkozó harc, a folyóátkelés, a menetből történő támadás és üldözés, a légideszant csapatok alkalmazása, a nagy páncélos csata stb. A „Dnyeper" és más szovjet hadgyakorlatok („Dvina", „Óceán", „Dél") tapasztalatait behatóan tanulmányozták a szövetséges hadseregek is és jelentősen hozzájárultak az általános harckészültség fokozásához. Bizonyítást nyert, hogy a szovjet hadsereg ma nemcsak a világ legerősebb, hanem a legsokoldalúbban felszerelt, és kiképzett hadserege is.

Rakétákkal felszerelt korszerű repülőgépek

A repülőgépek óriási sebessége, repülési magassága, a tökéletes műszaki berendezések és a földi irányító rádióelektronikus műszerek bármilyen időjárási viszonyok között biztosítják a feladatok sikeres végrehajtását

Rakétahordozó repülőgépek üzemanyagpótlása a levegőben

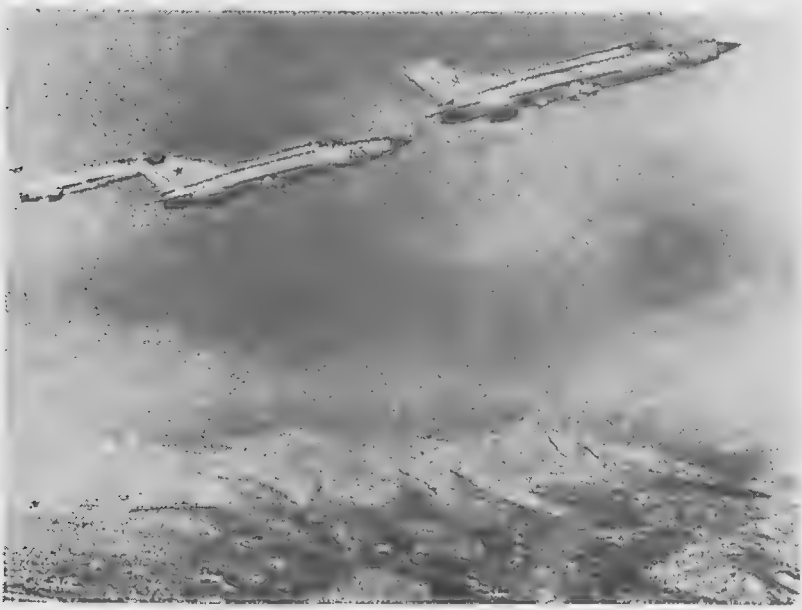

Vadászrepülőgépek kötelékben

Sugárhajtású távolbombázó

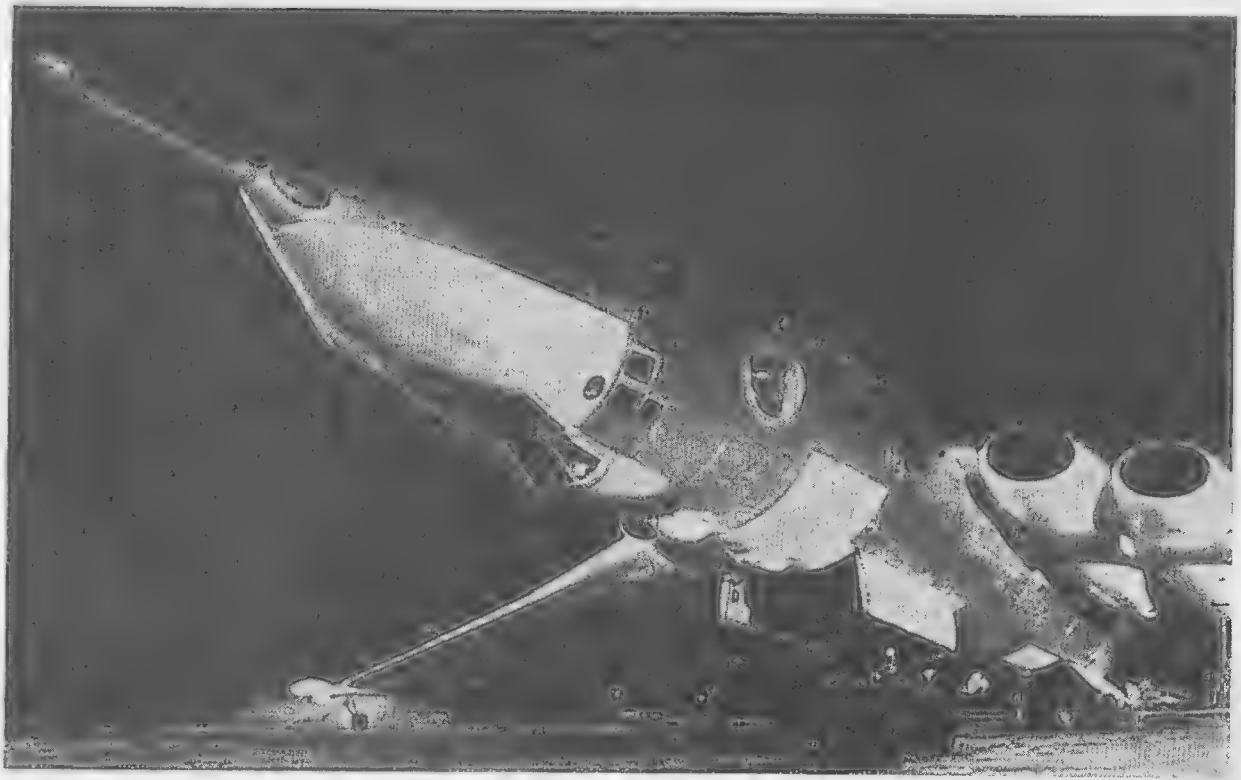

Hadműveleti-harcászati rakéta elhagyja a nehéz szállító repülőgépet

A légierő fegyverzetében már az ötvenes években megjelentek a „levegő–levegő" és „levegő–föld" osztályú rakéták, valamint az atomfegyverek.

A vadászrepülőket ellátták hangsebességen felüli és a sztratoszférába gyorsan felemelkedő gépekkel. A csatarepülőgépeket felváltották a nagyhatású rakétákkal, ágyúkkal és bombákkal ellátott vadászbombázók. Ez utóbbiak képesek mind a földi, mind a légi célok megsemmisítésére. A földi célok ellen egyaránt alkalmazhatnak hagyományos és atomlőszereket. A távolsági repülők állományába sugárhajtású és turbólégcsavaros, nagy teherbírású, — sebességű rakétahordozó repülőgépeket és bombázókat szerveztek. A katonai szállító légierőt is új gépekkel látták el. Képessé váltak a csapatok és harci technika gyors, nagy távolságú átdobására, a légideszantok kidobására, illetve földre szállítására.

A haditengerészeti flottánál is gyökeres változások történtek. Eredményeképpen a szovjet haditengerészeti erők alapját (fő fegyvernemét) az atom — és hagyományos töltetekkel ellátott rakétákkal és nagyhatósugarú torpedókkal felszerelt tengeralattjárók, valamint a korszerű eszközökkel rendelkező haditengerészeti légierő alkotja. Egyre gyorsuló ütemű az atom-tengeralattjárók építése. Az

atomhajtómű rendkívül növelte a vízalatti manőverek rejtettségét és sebességét, a hajózási távolságot. Hosszú ideig képesek a világtengerek bármely részén víz alatt működni. Több esetben áthajóztak az Északi Jeges-tenger jégpáncélja alatt az Északi-sark körzetébe, valamint az Atlanti- és a Csendes-óceán egyenlítői szélességeire. 1966 elején az egyik atomtengeralattjáró osztag például, több mint másfél hónapig tartó, 40 ezer kilométeres utat felmerülés nélkül tett meg.

Változások történtek a különböző osztályú felszíni hajók fegyverzetében és technikai felszerelésében. Ellátták őket nagy hatótávolságú rakétákkal, tengeralattjáró s aknarobbantó fegyverzettel, különböző rádióelektronikai eszközökkel. Nagy tömegben gyártották a különböző rendeltetésű speciális deszant eszközöket. Új fegyverzettel látták el a tengerész-gyalogságot.

A haditengerészeti rakétahordozó légierőt nagy sebességű és hatótávolságú, sugárhajtóműves repülőgépekkel látták el. 1955-től kezdve folyamatosan egyre újabb típusokat rendszeresítenek. Az új repülőgépek képesek sikeres harcot folytatni az ellenség repülőgép-anyahajóival és rakétákkal felszerelt tengeralattjáróival, ezenkívül légifelderítést is folytathatnak.

A hadiflotta atom-tengeralattjárói

A Csendes-óceáni Flotta rakétás cirkálója

Fedélzeti irányzó

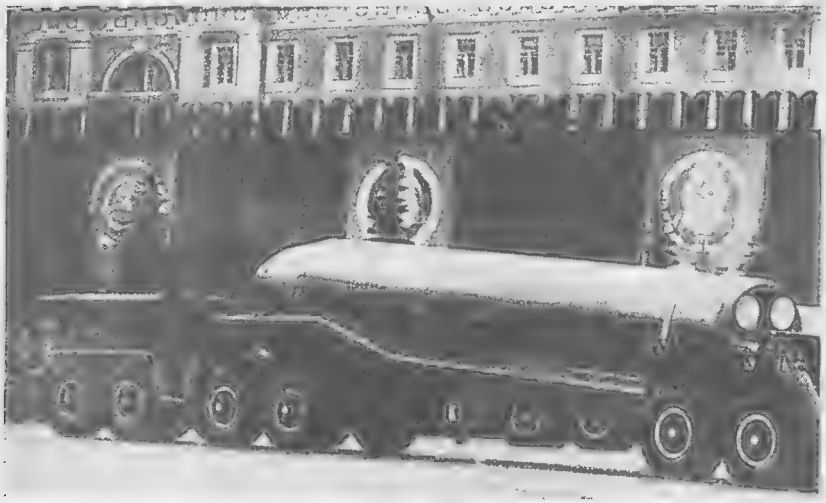

Haditengerészeti ballisztikus rakéta

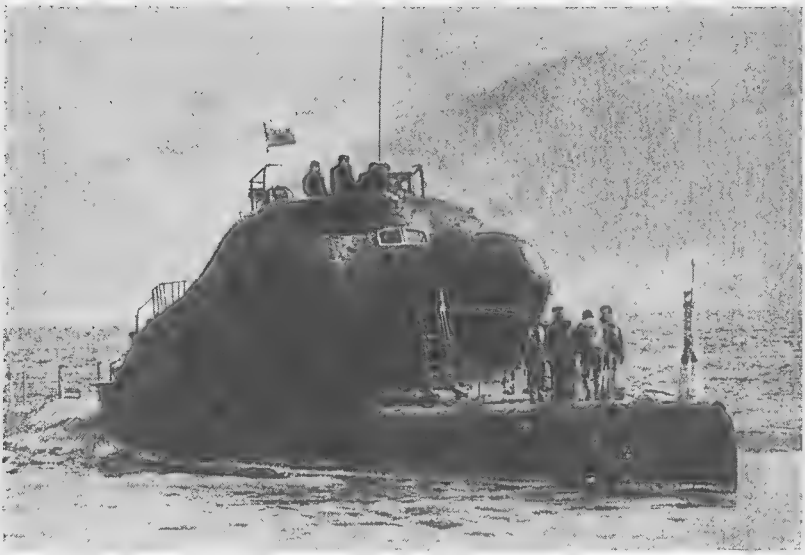

A Csendes-óceáni Flotta atom-tengeralattjárója

Tengerideszant

Az Északi Flotta hajója vízre bocsátja a harckocsi deszantot

Gyakorlat a vízen és levegőben

Haditengerészeti légvédelmi rakéták harckészültségben

A haditengerészeti erőket ellátták nagyszámú, különböző rendeltetésű helikopterrel. Ezeket felszerelték hidroakusztikai berendezésekkel, rádiólokátorokkal, víz alatti bombákkal, rakétákkal, és torpedókkal s így más feladat mellett (szállítás, összeköttetés) fontos eszközeivé váltak a tengeralattjáró-elhárításnak is.

A szovjet haditengerészeti flotta viharos fejlődése következtében az utóbbi évtizedben a tengereken és óceánokon döntő változások következtek be a katonai erőviszonyokban.

A katonai szakírók a szovjet flotta fő erejét többek között abban látják, hogy „korban" jelentős előnyben van az amerikaival szemben. Az USA hajóhad 60 százaléka 20 éves, vagy idősebb, a szovjet flotta egységeinek mintegy 90 százaléka viszont 20 évnél fiatalabb, sőt zömük alig 10 esztendős. A nyugati források szerint ugyan az amerikai hajóhad összmennyiségét illetően néhány hajóval többel rendelkezik mint a Szovjetunió, de korszerűség, harcérték és sokoldalú alkalmazhatóság tekintetében a szovjet haditengerészeté az elsőbbség.

A szovjet flotta feladatai már nem korlátozódnak csak a Szovjetunió partjainak és kikötőinek védelmére. Az a tény, hogy minden óceánon, tengeren ott vannak a szovjet hadihajók és tengeralattjárók, végét jelenti egy történelmi korszaknak, amikor a nyugati hatalmak — elsősorban Anglia, majd az Egyesült Államok — tengeri flottái korlátlanul uralkodtak.

Az Atlanti- és a Csendes-óceán térségében az 1970 április—májusi nagyszabású, „Óceán" fedőnevű hadgyakorlat ízelítőt adott a szovjet flotta erejéről. A gyakorlaton résztvettek a flotta balti-, fekete-, északi-tengeri és csendes-óceáni egységei, tengeralattjárók, hadihajók, a tengerészeti légierő kötelékei és a tengerész gyalogság. A „Time Magazin" 1970. május 4. száma így ír erről a hadgyakorlatról: „Ellepve három (!) óceánt és kilenc tengert, több mint 200 szovjet hajó rendezte meg a világtörténelem legnagyobb hadgyakorlatát. Ugyanakkor közép- és nagyhatósugarú bombázók százai cirkáltak messze a Szovjetunió határaitól. Az Egyesült Államok 500 észlelést jelentett Japántól Izlandig... Rendkívüli benyomást keltő erődemonstráció volt... a 18 ezer tonnás „Leningrád" köré tömörülve 8 hajóból álló csapásmérő erő haladt át az Észak-Atlanti térségen a Norvég-tenger irányába. Ott két, összevont hajócsoport várta és a Balti-tenger kapujánál, a Skagerrak és Kattegat-szorosoknál, védelmi harcot imitáltak... A Földközi-tengeren 45 hajó végzett tengeralattjáró-elhárító gyakorlatot... A jeges Barents- és Ohotszki-tengertől az Indiai- és a Csendes-óceán partjaiig fényes orosz cirkálók és feketére mázolt tengeralattjárók végeztek egyidejű gyakorlatokat."

A szovjet haditengerészeti flotta tehát globális tényezővé vált, amelynek következtében a világ tengerein merőben új katona-politikai, hadászati helyzet alakult ki és jelentősen megváltoztak a nemzetközi vizeken az erőviszonyok.

A haderőnemek fegyverzeti és szervezési változásait elemezve megállapítható tehát, hogy továbbra is érvényben van a szovjet had-

művészetnek a haderőnemek és ezenbelül a fegyvernemek arányos fejlesztésére vonatkozó alapelve. Ez nem mond ellen annak, hogy egyes haderőnemek kiemelkedő jelentőségre tettek szert. Az új haderőnem — a hadászati rakétacsapatok — vette át a vezető helyet. Megnőtt a honi légvédelmi csapatok szerepe. A régi, úgynevezett hagyományos haderőnemek (szárazföldi csapatok, haditengerészet, légierő) ugyanakkor megőrizték korábbi jelentőségüket. A haderőnemeken belül is új fegyvernemek jelentek meg és ha nem is adtunk erről teljes, mindenre kiterjedő értékelést, de az említettek is mutatják a forradalmi változást, mind mennyiségi, mind minőségi vonatkozásban.

A fentieket bizonyítja a Német Demokratikus Köztársaság területén, 1970 októberében végrehajtott „Fegyverbarátság" hadgyakorlat is amelyen a Varsói Szerződés országai mind a hét hadseregének kijelölt csapatai résztvettek. A gyakorlaton a rakéta-atomeszközök mellett a legkorszerűbb hagyományos fegyverzetet és haditechnikát alkalmazták. Sor került újabb korszerű harceszközök és automatizált vezetés rendszerek kipróbálására. A gyakorlat bizonyos szakaszán a Varsói Szerződés tengermenti államainak egyesített balti haditengerészeti flottája is bekapcsolódott a „hadműveletekbe." A nagy távolságról érkező légi és tengeri deszantok igen nagy mennyisége került bevetésre.

A hadgyakorlat eredményei a vezérkarok és parancsnokságok képzettségéről, a szárazföldi csapatok, a légierők és a flottakötelékek magasfokú harckészültségéről, a hadmozdulatok összehangoltságáról és a korszerű hadviselésben alkalmazott valamennyi fegyverfajta alapos ismeretéről tanúskodnak.

A „Fegyverbarátság" gyakorlat bizonyította, hogy az Egyesített Fegyveres Erők készek és képesek egy esetleges szocialista országok elleni támadást még a kezdetben visszaverni. A különböző hadseregek jelzéseit viselő katonák egysége, összeforrottsága és segítőkészsége demonstrálta a szocialista országok népeinek és hadseregeinek megbonthatatlan barátságát is.

Az atom, majd a rakéta-atomfegyver rendszeresítése és a fegyveres erők szervezeti változásai döntő befolyást gyakorolt, új szakaszt eredményezett a hadtudomány fejlődésében is.

A tömegpusztító és célbajuttató eszközök mennyiségi felhalmozásával, minőségi tökéletesítésével párhuzamosan kidolgozták azokat az elméleti kérdéseket, amelyek annak kutatására irányultak, hogy milyen befolyást gyakorol az új fegyver a harctevékenység megvívásának módjaira, a csapatok kiképzésének és nevelésének módszereire. Kimunkálták a háború jellegére, a hadműveletek (harcok) megszervezésére és végrehajtására vonatkozó elméleti tételeket. Kü-

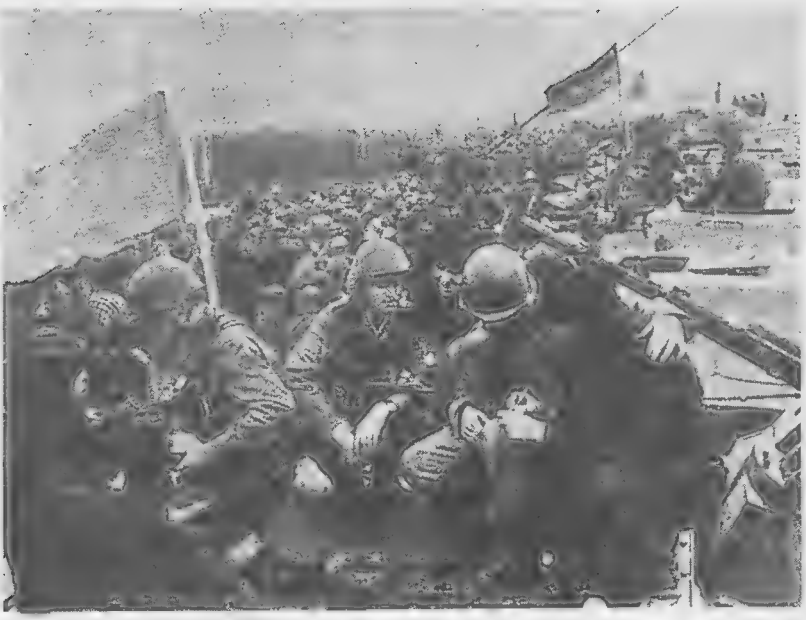

A szocialista országok katonái a közös gyakorlat után

lönböző utasításokat és segédleteket adtak ki, amelyek az atomfegyver sajátosságait és alkalmazását tárgyalták. A katonai folyóiratokban tudományos-elméleti — köztük számos vitajellegű — cikk jelent meg, amelyek az atomfegyver megjelenésével és fejlődésével felmerült problémákat elemezték.

Nagy hatást gyakorolt a hadtudományra az SZKP XX. Kongresszusa, mely megkövetelte a szubjektivizmus és a dogmatizmus határozott leküzdését a tudomány minden területén, beleértve a hadtudományt is.

A katonai elmélet megújhodásának és továbbfejlődésének bázisát jelentették a párt XXII., XXIII. és XXIV. kongresszusának határozatai. Az SZKP Központi Bizottságának a fegyveres erők átszervezését és átfegyverzését célzó intézkedései, tartalmukat és jelentőségüket tekintve felülmúlták az összes Szovjetunióban korábban megvalósított katonai reformot.

A szovjet hadtudomány előtt egyre újabb és újabb felelősségteljes feladatok merültek fel. Felül kellett vizsgálni a háború jellegére és a háború kezdetére vonatkozó nézeteket. Meg kellett oldani az agresszor meglepetésszerű atomtámadása meghiúsításának kérdését. Ki

*1 A Szovjet Fegyveres Erők alakulatainak felvonulása a Vörös téren, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóján.

Törvény a béke védelméről

jetunió egyértelmű fölénybe kerülése a hadászati atomcsapásmérő eszközök terén, a világűr békés felhasználásáról, az atomsorompó életbeléptetéséről szóló szerződések megkötéséhez vezetett, a szovjet haditengerészeti flotta impozáns előretörése lendületet adott a tengerfenék demilitarizálására vonatkozó tárgyalásoknak. A katonai erőviszonyok megváltozása — más tényezőkkel együtt — a történelemben egyedül álló SALT tárgyalások megkezdését és első szakaszának eredményes befejezését eredményezte.

A technika jelenlegi fejlettsége mellett a katonai erőviszonyok, — s ezenbelül a rakéta-atomfegyverek mennyiségi és minőségi mutatói — igen fontos, meghatározó szerepet játszanak a két szembenálló társadalmi rendszer küzdelmében. A két világrendszer közötti erőviszony alakulásának azonban más tényezői is vannak. Nyilvánvaló, hogy például a Szovjetunió és a szocialista országok politikai, gazdasági erejének fokozódása, a munkásmozgalom erősödése, a békéért és haladásért küzdő erők szakadatlan növekedése, a nemzeti felszabadító mozgalom előretörése, a kapitalizmus általános válságának mélyülése, a kapitalista államok között és magában az Egyesült Államokban a társadalmi-politikai ellentétek éleződése, és még számtalan más társadalmi-politikai folyamat határozottan a szocializmus javára változtatta meg az erőviszonyokat.

A Varsói Szerződés és az európai biztonság

A Szovjetunió békeszerető ország. Fegyveres erői soha senkit nem fenyegettek, egyetlen ország ellen sem követtek el agressziót. A szovjet nép minden gondolatával békére törekszik, következetesen harcol az új világháború elhárításáért, a békés egymás mellett élésért és meg van győződve a szocializmus győzelméről a kapitalizmussal folytatott békés versenyben.

Ha a béke, a békés egymás mellett élés eszméit nemcsak szavakban, hanem tettekben minden ország elfogadná, a Szovjetunió készségesen megsemmisítené a tömegpusztító és más fegyverrendszerét, megszüntetné a fegyvergyártást, feloszlatná a hadsereget és a flottát, a rakétacsapatokat, a légierőt és a többi haderőnemet, mindezt a kolosszális erőt, amit az előző oldalakon hosszan, de mégis csak vázlatosan elemeztünk. Egyoldalúan azonban ezt nem teheti meg. A szovjet emberek emlékezetében még frissen élnek az elmúlt háború annyi áldozatot és szenvedést okozó borzalmai. Az imperializmus természete — a tárgyalásai, megegyezési készség ellenére — azóta sem változott és világuralmi terveinek realizálását csak katonai erő tudja megakadályozni.

A Szovjetunióval kapcsolatos megállapításokat elmondhatjuk a szocialista közösség más országairól, népeiről, és hadseregeiről is. Az imperialista külpolitika növekvő agresszivitása, a nyíltan népi demokratikus országok elleni akciói, a katonai tömbök szervezése, majd létrehozása szükségessé tette ezen országok védelmi képességének megerősítését, új hadseregek létrehozását. Ezzel egyidejűleg született meg és erősödött e hadseregek szellemi és fegyverbarátsága, amelynek alapját a szuverén államok társadalmi, politikai, gazdasági és katonai együttműködésének marxista—leninista elvei, a proletárinternacionalizmus szoros kötelékei képezik.

Azok az új államközi testvéri kapcsolatok, amelyek a háború utáni években a szocialista országok között kialakultak, világosan kifejezésre jutottak a barátsági együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződésekben.

Az ötvenes évek közepén kialakult nemzetközi helyzet nyilvánvalóvá tette, hogy ezek a kétoldalú szerződések már nem garantálják biztonságukat. A NATO bevonta tagjai sorába a Német Szövetségi Köztársaságot. A Bundeswehr egyre inkább a NATO „faltörő kosaként" szerepelt. Vezetői nem titkolták revansista, háborús terveiket. E fenyegető erővel szembe kellett helyezni a szocialista országok összefogott erejét.

A Varsói Szerződés létrehozásáról akkor döntöttek, amikor bizonyítást nyert, hogy csakis a szocialista országok közös politikai és katonai tömörülése eredményezheti a védelmet, s az európai biztonságot. Az 1955. május 14-én — hat évvel a NATO megalakulása után — nyolc szocialista ország által aláírt Varsói Szerződésben a felek alapokmányban rögzítették céljaikat. Kifejezésre juttatták elhatározásukat, hogy biztosítják a szocialista országok védelmét, megakadályozzák a NATO törekvéseinek realizálását. Nem titkolták, hogy az erőviszonyok megváltoztatására törekszenek. Az aláírt okmányban rögzítették: „Ha valamely állam, vagy valamely államcsoport Európában fegyveres támadást intéz a szerződésben résztvevő egy, vagy több állam ellen, a szerződésben résztvevő minden állam az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmánya 51. cikkének megfelelően, az egyéni vagy kollektív önvédelem jogának megvalósításaképpen egyenként és a szerződés többi tagállamával való megegyezés szerint, minden szükségesnek mutatkozó eszközzel, a fegyveres eszközök alkalmazását is beleértve, azonnali segítséget nyújt a megtámadott államnak vagy államoknak."

Nem idézzük tovább a szerződés cikkelyeit, amelyek minden sora védelmi jellegű, az európai biztonság, a világbéke ügyét szolgálja.

A Varsói Szerződés Szervezetének több mint másfél évtizedes gyakorlati tevékenysége megmutatta, hogy egységes fellépéssel felbe-

csülhetetlen szolgálatokat tehetnek a haladó erőknek. Közismert, hogy nem egy esetben a Szovjetunió és más szocialista országok közös erőfeszítéseként sikerült meghiúsítani az agresszív kísérleteket. 1956-ban megfékezték az angol, francia és izraeli agressziót Egyiptom ellen, 1957-ben meghiúsították Szíria megtámadását, 1962-ben sikerült leküzdeni a Karib-tengeri válságot, 1956-ban a magyar, 1968-ban pedig a testvéri csehszlovák népnek nyújtottak segítséget, hogy megvédhessék a szocialista vívmányokat.

A Varsói Szerződés tagállamai és más szocialista országok évek óta segítik Indokína és Közel-Kelet népeit, s valamennyi szabadságszerető népet a szabadságért és nemzeti függetlenségért vívott igazságos harcukban.

A Politikai Tanácskozó Testület határozatai és javaslatai bizonyítják a béke és biztonság megszilárdítására irányuló erőfeszítéseket. Már az első, 1956-ban tartott prágai ülésen nyilatkozatot fogadott el, amelyben javasolta, hogy számolják fel az Európában fennálló katonai csoportosulásokat és helyükbe olyan szervezetet állítsanak, amely korlátozza és ellenőrzi a fegyverzetet; csökkentsék vagy teljesen vonják ki Németország mindkét részében állomásozó külföldi csapatokat. Az 1958-as moszkvai ülésen a szembenálló tömbök közötti megnemtámadási szerződés megkötését ajánlották fel. 1960-ban a moszkvai tanácskozás résztvevői egyetértettek a Szovjetunió javaslatával, amelyet az általános és teljes leszerelésről nyújtott be az ENSZ-ben. Az 1965-ös varsói ülés felszólította a nyugati országokat: fogadják el a Lengyel Népköztársaságnak azt a javaslatát, hogy fagyasszák be az atomfegyverkezést, hozzanak létre egy közép-európai atomfegyvermentes övezetet és hívják össze az európai államok kollektív biztonsági értekezletét. Az 1966-os bukaresti zárónyilatkozatban kifejtett program előirányozta: az összes európai állam közötti jószomszédi viszony fejlesztését és ezzel összefüggésben a fennálló katonai szövetségek, de legalábbis a NATO és a Varsói Szerződés feloszlatását, a kontinensen levő külföldi támaszpontok felszámolását, az idegen területeken állomásozó összes csapatok kivonását, a két német állam fegyveres erőinek csökkentését, atomfegyvermentes övezet létrehozását, stb. Ismét eltekintünk a szófiai (1968), budapesti (1969), moszkvai (1970), berlini (1970), prágai (1972) tanácskozás dokumentumainak idézésétől, amelyek újra és újra felvetik az európai biztonsági értekezlet összehívásának, a biztonsági rendszer megteremtésének és a békés egymás mellett élés gondolatát.

A Varsói Szerződés tagállamainak egyeztetett politikája, annak következetessége és rugalmassága, az Egyesített Fegyveres Erők nagy csapásmérő ereje és harckészültsége és az erőviszonyok megváltozása következtében az imperializmus és a reakció erői ma már kép-

telenek nem tudomásul venni a szocialista országok kezdeményezéseit. A megváltozott erőviszonyok szülték a Nixon-adminisztráció „tárgyalásos" készségét. Az Egyesült Államok, amely a második világháború utáni időszakban — különösen az atommonopólium birtokában — a világ-csendőri szerepet kívánta betölteni, súlyos ellentmondásokkal, következetlenségekkel, s az erőpolitika célját fel nem adva jutott el odáig, hogy felismerje: létérdekei fűződnek a Szovjetunióhoz való kapcsolatainak javításához. Az erőviszonyok alakulása ugyanis már nem tette lehetővé, hogy az Egyesült Államok ugyanúgy szembehelyezkedjék az európai biztonság megszilárdítását célzó folyamatokkal és magával a biztonsági értekezlettel, mint akár néhány évvel korábban tette. Az 1966-os bukaresti nyilatkozatot a NATO még egyértelműen visszautasította. A Varsói Szerződés tagállamainak 1969 óta tett kezdeményezésére már óvatosan, majd később — párhuzamosan az európai enyhülés irányába ható többi fejleménnyel konstruktívabban kényszerült válaszolni.

A Szovjetunió és a vele szövetséges szocialista országok külpolitikájának következetes irányvonala, a békés egymás mellett élés, amely feltételezi a béke és biztonság közös szükségletét és érdekeltségét, teremtette meg a tárgyalások és megállapodások feltételeit az imperialista vezető hatalmakkal: a tengerfenék atomfegyver mentesítésére, a bakteriológiai fegyverek eltiltására vonatkozó egyezmények, az ún. keleti szerződések — a szovjet—nyugatnémet, a lengyel—nyugatnémet, — a Nyugat-Berlin státusára vonatkozó négyhatalmi megállapodás, a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között létrejött megegyezés, a moszkvai szovjet—amerikai tárgyalásokon aláírt kilenc dokumentum, amelyek közül a szovjet—amerikai kapcsolatokat összefoglaló nyilatkozat, a rakétaelhárító rendszerek korlátozásáról kötött szerződés és a hadászati támadó fegyverek befagyasztásáról szóló átmeneti megállapodás a legjelentősebb.

A Szovjetunió vezetői a moszkvai szovjet—amerikai csúcstalálkozót az SZKP XXIV. kongresszusán kidolgozott nagyszabású békeprogram végrehajtásának részeként kezelték és így is értékelik eredményeit. Elsősorban abból indultak ki, hogy minél jobb és tartósabb a Szovjetunió és az Egyesült Államok kapcsolata, annál kevésbé fenyegeti a világot az atomháború veszélye, s annál kedvezőbb békés feltételek alakulhatnak ki nemzetközi méretekben a szocializmus építéséhez, a haladó és antiimperialista erők harcához. A szovjet fél a tárgyalásokon — ideológiai kérdésekben nem alkudva — következetesen védelmezte a szocialista világ és a haladó erők érdekeit.

„A Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatainak alapelvei" c. dokumentum a két nagyhatalom történetében első al-

kalommal foglalja a kapcsolatokat olyan nemzetközi jogi érvényű keretbe, amely teljes mértékben megfelel a különböző rendszerű államok békés egymás mellett élése lenini elveinek. A tőkés világ vezető hatalmának el kellett fogadni, hogy a jelenlegi erőviszonyok között ez az egyedül lehetséges alternatíva. „Abból a közös meggyőződésből fognak kiindulni, hogy a nukleáris korszakban nincs más alap az egymás közötti kapcsolatok fenntartása, mint a békés egymás mellett élés" — mondja a nyilatkozat első tétele.

A rakétaelhárító rendszerek korlátozásáról szóló egyezmény és a hadászati támadó fegyverzet terén bevezetendő korlátozások néhány intézkedéséről szóló ideiglenes megállapodás igazságosan szavatolja a két nagyhatalom egyenlő biztonságát és rendkívül fontosak minden nép biztonsága, az általános enyhülés, s a leszerelésért folytatott harc további eredményei szempontjából.

A haladó erők következetes erőfeszítésének eredményeként létrejönnek az összeurópai béke és biztonsági értekezlet összehívásának feltételei. A NATO történetében először vállalkoznak a tagországok, hogy résztvegyenek egy békéről tárgyaló értekezleten, legalábbis erre utalnak az ez évi NATO tanácskozás határozatai.

A testvéri szocialista országok harci szövetsége tehát becsülettel kiállta az idők próbáját. A Varsói Szerződés tagországainak katonai ereje az a leküzdhetetlen akadály, amely útját állta és továbbra is útját fogja állni a nemzetközi imperializmus kísérleteinek. A moszkvai megállapodások sem jöhettek volna létre, ha az imperializmus nem látott volna nagy, a szocialista közösség biztonságát szolgáló főleg hadászati atomerőt a Szovjetunió békés törekvései mellett.

Kétségtelen, hogy a közeljövő összeurópai értekezlete jelentős állomása lesz a kollektív biztonság rendszerének kidolgozásáért, nemzedékek békéjének szavatolásáért, a háborúk végső száműzéséért folytatott hosszú és nehéz küzdelemnek. Az európai biztonság kérdéseinek megoldása kedvező hatást gyakorolhat a világ más térségei konfliktusainak rendezésére is. A béke hívei azonban sohasem táplálhatnak illúziókat, jól látják a békét fenyegető veszedelmeket. A világ több térségében ugyan csökkent a feszültség, de a közelkeleti válság még megoldatlan és dúl az indokínai háború. Nem hagyható figyelmen kívül a fegyverkezésben érdekelt tőkés körök befolyásának hatása és azoknak a csoportoknak aknamunkája sem, amelyek szüntelenül szítják az egyenetlenség, a széthúzás tüzét az egyébként egymásra utalt népek között. Míg meg nem valósul Európa, majd a világ népeinek kollektív biztonsági rendszere csak a Szovjetunió és a Varsói Szerződés más tagállamainak politikai, gazdasági és katonai erejében találhatnak a haladó erők biztosítékot az agresszív célkitűzések megfékezéséhez.

Hadsereg a béke védelmében... Lehetséges-e, hogy az uralkodó osztály hatalmi eszköze a haladás, a nép és a béke szolgálatában álljon? Mit, kiket és miért védelmez ez a hadsereg? — tettük fel a kérdést a bevezetőben. A szovjet fegyveres erők dicső ötvenöt éves útjának bemutatásával kívántunk erre válaszolni.

Felhasznált irodalom

Szerzői munkaközösség:
A szovjet fegyveres erők ötven éve. Zrínyi 1969.
Lenin és a szovjet fegyveres erők. Zrínyi 1970.
A hadművészet története. Magyar Néphadsereg 1969.
Harcászat. Zrínyi 1968.

M. V. Frunze válogatott művei I., II. köt. Zrínyi 1959.

I. J. Jakubovszkij: Fegyverbarátság. Zrínyi 1972.

G. K. Zsukov: Emlékek, gondolatok. Kossuth—Zrínyi 1970.

V. D. Szokolovszkij: Hadászat. Zrínyi 1964.

Cikkgyűjtemény: A hadügy forradalma. Zrínyi 1966.

Puja Frigyes: Miért van szükség Varsói Szerződésre. Kossuth 1970.

Dr. Simai Mihály: A harmadik évezred felé. Kossuth 1971.

Kende István: Forró béke hidegháború. Kossuth 1970.

Pálfy József—Novák Zoltán: A NATO húsz éve. Zrínyi—Kossuth 1970.

Munk Károly: A szocialista hadseregek kialakításának néhány kérdéséről. Hadtörténelmi Közlemények. 1966. 3. sz.

Dr. Ölvedi Ignác—Szabó László: Hadművészet története ZMKA. 1971.

Dr. Ölvedi Ignác—Dr. Száva Péter· A második világháború képei. Európa 1970.

Pataki István: Az európai béke és biztonság politikai, katonai kérdései TIT. Hadtudományi Közlöny 1971. 2. sz.

Matolcsy Károly: A Szovjetunió harca a békéért és a népek biztonságáért. Országos Béketanács 1972.

Seres András: Konfrontáció és tárgyalások között.
Nemzetközi Szemle 1972. 6. sz.

TARTALOM

Bevezetés 5

I. A PROLETÁRHADSEREG MEGTEREMTÉSE . 7

A Voros Gárda . 7
Az új hadsereg szuletése . 8
Az ıntervencıosok és fehérgárdısták gyűrűjében . 9

II A VÖRÖS HADSEREG FEJLŐDÉSE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT 21

Katonaı és polıtıkaı helyzet . 21
A Voros Hadsereg átszervezese és fejlődése . 23
A hadtudomány . 28
A nagy próbatétel előtt . 31

III A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ . 33

Válságos hónapok . 33
A fordulat kezdetétől a japán kapitulácıóıg 40

IV. A BÉKE ÉS BIZTONSÁG VÉDELMÉBEN . 57

A hıdegháború kezdete ... 57
A szovjet fegyveres erők ma . 60
A Varsói Szerződés és az európai bıztonság . 101

Felhasznált ırodalom 107

Kiadja a Magyar—Szovjet Baráti Társaság
Felelős kiadó: Brenner Péter
Felelős szerkesztő: Fellegvári Tibor
Lektorálta: Bojcsuk József

72.2021 Ságvári Nyomda, Budapest VII., Garay utca 36.